

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การทำสนธิสัญญามาวริง พ.ศ. ๒๓๘๔

หลังจากที่ไทยปฏิเสธไม่ยอมแก้ไขสนธิสัญญาที่เซอร์ เจมส์ บรุกวางเข้ามา
ในตอนปลายรัชกาลที่ ๓ แล้วรัฐบาลอังกฤษไม่พอใจในท่าทีของประเทศไทยถึงกับเตรียมจะ
ดำเนินการรุนแรงกับไทย เฝือญเป็นเวลาเปลี่ยนรัชกาลอังกฤษได้ทราบกิตติศัพท์ว่า พระเจ้า
แผ่นดินพระองค์ใหม่คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดคบค้ากับชาวตะวันตกและ
ทรงมีความรู้ภาษาอังกฤษดี รัฐบาลอังกฤษจึงหันมาใช้นโยบายเป็นมิตรกับไทยอีก และแต่งตั้ง
เซอร์จอห์น บาวริง (SIR JOHN BOWRING) ผู้สำเร็จราชการเมืองฮ่องกงเป็นราชทูต
คนแรกจากราชสำนัก เซนต์เจมส์ เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีและทำสนธิสัญญากับไทยใหม่
ในปีที่ ๔ ของรัชกาล โดยที่เซอร์จอห์น บาวริงเป็นราชทูตคนแรกที่ได้รับการแต่งตั้งจาก
พระนางเจ้าวิคตอเรียพระบรมราชินีของอังกฤษ ฝึกกับจอห์น ครอบเฟ็คและเฮนรี เบอร์นี่
ซึ่งเป็นตัวแทนจากผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดีย แม้เซอร์ เจมส์บรุกก็เป็นเพียงทูต
จากลอร์ด ปาลเมอสตันรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศอังกฤษเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงมีนโยบายที่จะเปิดประเทศ เพื่อหลีกเลี่ยงภัยอันตรายอันจะเกิดจากการ
ไม่ยอมรับอิทธิพลของชาวตะวันตกอยู่ก่อนแล้ว จึงทรงเตรียมการรับรองต้อนรับราชทูตของ
อังกฤษอย่างสมเกียรติ โดยยึดถือแบบฉบับการรับรองราชทูตฝรั่งเศสสมัยสมเด็จพระนารายณ์
ทั้งยังมีพระราชหัตถเลขาโต้ตอบกับเซอร์จอห์น บาวริง ยืนยันพระราชไมตรีจิตส่วนพระองค์
ด้วย °

---

๑. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์
จอห์น บาวริง กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงแปล, รวมครั้งที่ ๔ (พระนคร.ร.พ.
โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๕๖๕) หน้า ๘ - ๑๑

บาวริงได้เขียนไว้ในบันทึกของเขาว่า หากการเจรจาทำสนธิสัญญาครั้งนี้ไม่เป็นผลสำเร็จ เขาก็จะไม่รื้อที่ที่จะใช้กำลังกับประเทศไทย

...แต่จะกลับมาเยือนสยามอีกครั้งหนึ่ง หากจากที่ไคร์กานาหรือกับพันธมิตร คือ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และนายพลเรืออังกฤษแล้ว...

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จออกให้ราชทูตเข้าเฝ้าเมื่อวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๔ (ค.ศ. ๑๘๔๑) การเจรจาทำสนธิสัญญาคำเนินไปอย่างรวดเร็วระหว่างผู้แทนของทั้งสองฝ่ายซึ่งฝ่ายอังกฤษได้แก่ เซอร์จอห์น บาวริง ส่วนฝ่ายไทยคือ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท สมเด็จพระเจ้าพระยา (องค์ใหญ่)บรมมหาประยูรวงศ์ สมเด็จพระเจ้าพระยา (องค์น้อย) บรมมหาพิไชยญาติ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเจรจาจนาคเซอร์ จอห์น บาวริงออกปากยกย่องคือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์^๓ ผู้แทนทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในสนธิสัญญาเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๔ สนธิสัญญามีใจความทั้งสิ้น ๒๑ ข้อ เป็นสัญญาทางการเมือง ๑๒ ข้อ กฎหมาย ๖ ข้อ และพิทักษ์สินค้า ๓ ข้อ ประการสำคัญที่สุดคือสนธิสัญญานี้มิได้กำหนดเวลาจะแก้ไขก็ต่อเมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงยินยอมพร้อมกัน ใจความของสนธิสัญญานับนี้ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในก้านอำนาจการศาลและการเสียภาษีอากรซึ่งได้กลายเป็นปัญหาและเป็นภาระอันหนักแก่ประมุขของประเทศไทยในสมัยต่อมา

๒. SIR JOHN BOWING, THE KINGDOM AND PEOPLE OF SIAM, Vol I, p. 211-212
"...I cannot give more time to the object, but will return to Siam when I have consulted with my colleagues of France and the United State, and the British admiral."

๓. BOWING เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๘

สนธิสัญญาบาวริงมีส่วนอำนวยความสะดวกประโยชน์ให้แก่คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเป็นอันมาก เพราะสนธิสัญญานี้ได้ระบุเอกสิทธิทางการศาลให้แก่คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษไว้อย่างชัดเจน ดังปรากฏในข้อ ๒ ของสนธิสัญญา

๒...ว่าแต่บรรดาการทำงานของคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งเข้าอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร ก็ต้องฟังบังคับบัญชาของกงสุลที่เข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร กงสุลจะได้ทำตามหนังสือสัญญานี้...กงสุลจะรักษากฎหมายการค้าขาย และกฎหมายที่จะห้ามปรามมิให้คนที่อยู่ในบังคับอังกฤษทำผิดล่วงเกินกฎหมายของอังกฤษกับไทยที่มีอยู่แล้ว และจะมีต่อไปข้างหน้า ถ้าคนที่จะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะตกลงชำระตัดสินคนอยู่ในบังคับอังกฤษทำผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยทำผิด ไทยจะทำโทษตามกฎหมายเมืองไทย...

สัญญาข้อ ๒ นี้ระบุอย่างชัดเจนว่า ฝ่ายไทยยอมให้อังกฤษตั้งกงสุลเข้ามาประจำอยู่ในกรุงเทพ และให้กงสุลอังกฤษมีอำนาจปกครองตัดสินคดี ไม่ว่าจะ เป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย แต่คดีที่คนในบังคับอังกฤษมีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวข้องกับกงสุลอังกฤษ มีสิทธิเข้าไปฟังการพิจารณาคดี จึงนับว่าสนธิสัญญาบาวริงนี้เป็นสัญญาฉบับแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ยอมให้มีระเบียบว่าคดีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย

ผลจากสัญญาบาวริงที่ได้ระบุไว้ในข้อ ๒ ดังกล่าวแล้วมีส่วนในการอำนวยความสะดวกให้แก่คนอังกฤษ และคนในบังคับในหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะเมื่อคนในบังคับอังกฤษมาขออนุญาตท้าวป่าไม้ โดยยอมเสียเงินค่าตัดไม้ให้แก่เจ้าของป่าและพระเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งในเวลานั้นมีอำนาจสิทธิขาดที่จะให้อนุญาตตัดไม้ ในเขตเชียงใหม่ได้ และคิดว่าสามารถจะบังคับบัญชาคนเหล่านั้นได้ แต่ต่อมามีการขอ

๔. กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย เรื่องเดิม, เล่ม ๑, หน้า ๒๕

๕. หลวงสิทธิสยามการ, สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ, (พระนคร. โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๖) หน้า ๒๕, ๒๕

สัมปทานป่าไม้มากขึ้นและไม่ยอมฟังพระเจ้าเชียงใหม่ในกรณีที่ตนจะเสียผลประโยชน์ ดังนั้นเมื่อพระเจ้าเชียงใหม่ตั้งลงโทษห้ามมิให้ตัดไม้หรือลงโทษสถานอื่น ๆ พวกคนในบังคับอังกฤษเหล่านั้นได้รับคำแนะนำจากเนติบัญญัติในพม่าให้ทำเรื่องร่ำร้องทุกชั้นของกงสุลอังกฤษ ณ กรุงเพท ฯ กงสุลก็เป็นใจช่วยเหลือโดยทำหนังสือร้องเรียนต่อรัฐบาลให้เรียกค่าปรับจากพระเจ้าเชียงใหม่ให้แก่โจทก์ที่อ้างว่าได้รับความเสียหายจากผู้ปกครองดินแดนหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือ ๒

การกล่าวอ้างถึงสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตามที่ปรากฏในข้อ ๒ ของสนธิสัญญาบาวริงของคนอังกฤษ และคนในบังคับอังกฤษในดินแดนหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือนี้ นับเป็นการอ้างเพื่อผลประโยชน์ของคนฝ่ายเดียว เพราะคนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเหล่านี้ไม่มีสิทธิจะเข้าไปอยู่ในดินแดนหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือโดยไม่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลกลางได้เลย ข้อห้ามดังกล่าวอยู่ในข้อ ๔ ของสนธิสัญญาบาวริงที่ห้ามไม่ให้คนอังกฤษและคนในบังคับเดินทางออกนอกกรุงเพท ฯ เกินกว่าระยะทางที่กำหนดไว้ ๓ ดังนั้นการที่คนในบังคับอังกฤษเข้าไปอยู่ในหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือถือเป็นการละเมิดสนธิสัญญาและไม่สมควรได้รับสิทธิพิเศษใด ๆ

ในทางปฏิบัติรัฐบาลที่กรุงเพท ฯ ไม่ได้หยิบข้อกำหนดในสัญญามาหักล้าง คำฟ้องร้องของคนในบังคับอังกฤษเกี่ยวกับคดีป่าไม้เลย จึงเป็นโอกาสให้คนเหล่านี้ใช้สนธิสัญญาเป็นเครื่องมือหาประโยชน์ให้แก่ตน ดังนั้นจะเห็นว่าสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่อังกฤษได้ไปจากไทยนั้นได้แผ่ขยายไปยังดินแดนประเทศราชของไทยด้วย หัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือมีความสำคัญทางการปกครองและเศรษฐกิจ ฉะนั้นรัฐบาลที่กรุงเพท ฯ จึงต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการตรวจตราดูแลกิจการภายในให้เรียบร้อย เพื่อป้องกันเหตุการณ์ยุ่งยากมิให้ลุกลามจนอาจเป็นผลให้เกิดความกระทบกระทั่งอันทางค่านิยมสัมพันธภาพระหว่างไทยกับอังกฤษ ดังปรากฏตัวอย่างมาจากประเทศพม่าและประเทศจีนเป็นต้น ฉะนั้นรัฐบาลที่กรุงเพท ฯ

(๒) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยายุทธและพระยาราชเสนา, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗

(๓) กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, เรื่องเดิม, เล่ม ๑, หน้า ๒๕

จึงต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวในกิจการภายในของดินแดนประเทศราชฝ่ายเหนือ ทั้งที่รัฐบาลไทย
ได้เคยมอบอำนาจและสิทธิในการปกครองให้แก่เจ้าผู้ครองนคร โดยสมบูรณ์มาตั้งแต่นั้น

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเข้ามาในหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือ

สิ่งที่ส่งเสริมให้คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษสนใจและเดินทางเข้ามา
อาศัยอยู่ในหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือมีหลายประการ คือ

ประการแรก ความสำคัญในด้านการธุรกิจ ดินแดนประเทศราชฝ่ายเหนือ
อุดมสมบูรณ์ด้วยไม้สักมูลค่ามหาศาล เป็นแรงจูงใจให้คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษเข้ามา
ทำกิจการป่าไม้^๕ ปัจจัยประการต่อมาคือสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยให้การเดินทางติดต่อ
ระหว่างดินแดนพม่าของอังกฤษกับหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือทำได้ง่าย และสะดวกเนื่อง
จากมีอาณาเขตติดต่อกันโดยตลอด นอกจากนี้ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีส่วนช่วย
ให้คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษสามารถเดินทางเข้ามาในประเทศไทยได้อย่างถูกต้อง
ตามกฎหมาย ดังที่ระบุไว้ในสนธิสัญญาบาวริว พ.ศ. ๒๓๘๘ ซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่รับรองฐานะ
และเสรีภาพในด้านการค้าของชาวอังกฤษในประเทศไทย

ประการสุดท้ายคือระบบการปกครองหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือของไทย
ในสมัยนั้นผู้ครองดินแดนมีสิทธิที่จะครองดินแดนของตนได้เต็มที่ที่มีสิทธิขาดเช่นเดียวกับหัวเมือง
ประเทศราชอื่น ๆ กิจการภายในเช่นการทำป่าไม้ ผู้ครองนครมีสิทธิขาดในการอนุญาต
ให้ทำป่าไม้ได้โดยไม่ต้องผ่านกรุงเทพฯ^๖ ซึ่งในชั้นแรกการทำป่าไม้มีเฉพาะชาวพม่าที่
เดินทางเข้ามาฝากตัวกับเจ้านายในดินแดนหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือและได้รับอนุญาต
ให้ดำเนินการเฉพาะในบริเวณเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน ต่อมาบริษัทการค้าของอังกฤษ
ที่สำคัญ ๆ เช่น บริษัทบริติชเบอร์เนียว บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา บริษัทสยามฟอรัเรสต์ ซึ่ง
เป็นบริษัทใหญ่ที่ทุนรอนมาก เข้ามาดำเนินการเองในหัวเมืองเหนือ โดยนำลูกจ้างชาวพม่า

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒

^๖ POINTON เรื่องเดิม หน้า ๓๘

กระเหรี่ยง และชาวพื้นเมืองอื่น ๆ เข้ามาในดินแดนหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือ^{๑๐} เพื่อใช้แรงงานในการทำป่าไม้ ทำให้จำนวนคนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษในดินแดนประเทศราชฝ่ายเหนือมีจำนวนมากขึ้น

บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในดินแดนประเทศราชฝ่ายเหนือของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยมีความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกมากขึ้นกว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีผลให้บรรดาพ่อค้า นักการเมือง นักแสวงโชค และนักสอนศาสนาเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะนักสอนศาสนาชาวอเมริกัน คณะเพรสไบทีเรียน^{๑๑} นักสอนศาสนาคณะนี้เข้ามาในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ไม่สามารถดำเนินการเผยแพร่ศาสนาได้ตามความประสงค์ เนื่องจากไม่สามารถจัดหาที่ตั้งที่ทำการได้ เพราะไม่มีราษฎรไทยคนใดยอมให้เช่าหรือขายที่ดินให้ เนื่องจากเกรงกลัวพระราชอาญาจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงโปรดส่งเสริมฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเป็นการสำคัญตลอดรัชสมัยของพระองค์ ทำให้มิชชันนารีอเมริกันเกิดความท้อใจจนเกือบจะเดินทางไปแพร่ศาสนาที่เกาะบอร์เนียวแทนที่ประเทศไทย ครั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชสมบัติแล้วทรงโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พวกมิชชันนารีอเมริกันเช่าที่ดินใกล้ ๆ กับวัดอรุณราชวรารามเป็นที่ทำการได้^{๑๒} หลังจากเผยแพร่ศาสนาในกรุงเทพฯ

๑๐. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐ - ๒๗

๑๑. ประวัติการเข้ามาดำเนินการสอนศาสนาของคณะเพรสไบทีเรียน โปรดดูรายละเอียด

ใน KENNETH E WELLS, HISTORY OF PROTESTANT WORK IN THAILAND,

Bangkok, Church of Christ in Thailand, 1958

๑๒. Ibid, p. 24.

และจังหวัดใกล้เคียงได้สามปี มิชชันนารีอเมริกันก็ทำเรื่องราวขออนุญาตจากรัฐบาลไทย
 ขอลไปจัดตั้งสถานีมิชชันนารีที่เชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะที่ดั่งเหมาะสมที่จะเป็นศูนย์กลางในการ
 เผยแพร่ศาสนาในดินแดนประเทศราชฝ่ายเหนือของไทย ทั้งยังสามารถขยายการดำเนินงาน
 เข้าไปในพม่าและตอนใต้ของประเทศจีนได้สะดวก แต่การขอครั้งนี้ได้รับการปฏิเสธ^{๑๓}
 เพราะถึงแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะยอมเปิดสัมพันธไมตรีกับชาติตะวันตกแล้วก็ตาม แต่
 พระองค์ทรงมีความไม่ไว้วางใจชาวต่างประเทศอยู่ ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ชาวตะวัน
 ตกที่เข้ามาดำเนินการในประเทศไทยอยู่ในความควบคุมดูแลของรัฐบาลไทยอย่างใกล้ชิด

ใน พ.ศ. ๒๓๘๕ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ส่งนายเทาน์เซนค์ แฮริส เป็น
 ทูตเข้ามาเจริญไมตรีขอทำสนธิสัญญาใหม่กับไทย โดยให้เป็นไปตามแบบสนธิสัญญาระหว่าง
 ไทยกับอังกฤษซึ่งทำกันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๔^{๑๔} มีผลให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ไม่ทรงปฏิเสธคำขอจัดตั้งสถานีมิชชันนารีที่เชียงใหม่ครั้งที่ ๒ ที่ยื่นเสนอเรื่องราวใน พ.ศ. ๒๔๐๘
 กลับทรงแนะนำให้คณะมิชชันนารีขออนุญาตดำเนินการตั้งกล่าวจากพระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์^{๑๕}
 พระเจ้าเชียงใหม่ซึ่งเดินทางเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการและถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา
 ณ กรุงเทพฯ ๓ ทุกสามปี^{๑๖} โดยที่ทรงคาดว่าขณะนี้เกิดปัญหาความขัดแย้งที่เกี่ยวกับกรณี
 พิพาทป่าไม้ระหว่างพระเจ้าเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษ^{๑๗} อาจทำให้พระเจ้าเชียงใหม่

๑๓. Loc. cit.

๑๔. W.R.A. WOOD, A HISTORY OF SIAM (Bangkok, 1953), p. 230

๑๕. พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ ผู้ครองนครเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๖ - ๒๔๑๓

๑๖. DANIAL MCGILVARY, A HALF CENTURY AMONG THE SIAMESES AND LAOS
 (New York: Flenning H Revell Company, 1912), p. 66-67

๑๗. การที่พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ทรงขาดหลักเกณฑ์ในการให้สัมปทานป่าไม้จนเกิดการ
 ให้สัมปทานซ้ำซ้อนกันถึงกับมีคดีฟ้องร้องกันขึ้นอย่างมากมาย แม้จนในสมัยพระเจ้า
 อินทวิชานนท์ก็ความก็ไม่สิ้นสุด

ทรงไม่ประสงค์ให้มิชชันนารีอเมริกันเข้าไปจัดตั้งสถานมิชชันนารี เพราะอาจจะเกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้ เหมือนกับที่เกิดขึ้นกับคนในบังคับ^{๑๘} แต่ปรากฏว่าหลังจากหมอบรัดเลย์นำคณะมิชชันนารีเข้าทูลให้พระเจ้าเชียงใหม่ทรงทราบถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถานมิชชันนารีเพื่อเผยแพร่ศาสนา จัดตั้งโรงเรียนและทำการรักษาพยาบาลผู้ป่วย^{๑๙} ซึ่งในขณะนั้นสถานการแพทย์และการอนามัยในดินแดนประเทศราชฝ่ายเหนือของไทยอยู่ในสภาพที่ล้าหลังมาก พระเจ้าเชียงใหม่ทรงตรัสคืนพระทัยอนุญาตให้คณะมิชชันนารีเข้าไปดำเนินการในเชียงใหม่ได้ ทั้งยังทรงสัญญาว่าจะมอบที่ดินและไม่ราคาถูกละสำหรับสร้างบ้านพัก^{๒๐}

คณะมิชชันนารีภายใต้การนำของ คร. ตาเนียล แมคคิลวารี เดินทางไปปฏิบัติงานในเชียงใหม่เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๑๐ และหลังจากปฏิบัติงานได้เพียงปีเศษความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระเจ้าเชียงใหม่กับ คร. ตาเนียล แมคคิลวารีก็เปลี่ยนไปในทางตรงกันข้าม เพราะปรากฏว่าบรรดาชาวพื้นเมืองเชียงใหม่ที่หันมาเข้ารับนับถือคริสตศาสนาพากันไปแค้นเคืองของคณะมิชชันนารีเพรสไบทีเรียน ประกอบเหตุระงับกิจในวันอาทิตย์หรือวันชะป่าโต เพื่อมาปฏิบัติงานทางด้านศาสนาตามหลักคำสอนของศาสนา^{๒๑} ผู้ดูแลโคของพระเจ้าเชียงใหม่ ๒ คน คือน้อยสุริยะและหนานชัยกึ่งกุกุแลโคในวันอาทิตย์ แม้พระเจ้าเชียงใหม่ทรงเกณฑ์ให้ทั้งสองคนทำงานในวันอาทิตย์ก็ตาม ทำให้พระเจ้าเชียงใหม่ทรงดำริว่า คร. แมคคิลวารีเป็นผู้ที่ทำให้ราษฎรทั้งหมดขาดความจงรักภักดีต่อพระองค์ โดยราษฎรบางคน

๑๘. KENNETH E WELL, Op. cit., p. 53 ระบุความรู้สึกของบรรดาผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์เมื่อพระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ทรงอนุมัติให้มิชชันนารีเข้าไปจัดตั้งสถานมิชชันนารีในเชียงใหม่ว่า "... บรรดาผู้ที่ไปเฝ้าพากันประหลาดใจที่เจ้าหลวงอนุมัติให้ทันที..." อันเป็นการแสดงให้เห็นว่ามิได้ไปจากความคลาไคลของส่วนใหญ่

๑๙. DANIAL MCGILVARY, Op. cit., p. 69

๒๐. KENNETH E WELLS, Op. cit., p. 53

๒๑. Loc. cit., p. 54-55

ไค้อาศัยคริสต์ศาสนาเป็นเครื่องมือที่จะหลีกเลี่ยงการทำงานให้แก่บ้านเมือง เพราะคิดว่า คร. แมคคิควารีคงจะสามารถคุ้มครองตนให้พ้นจากอำนาจของเจ้าเมืองได้ ในที่สุดเพื่อจะ แสดงพระราชอำนาจสิทธิขาดของพระองค์และเพื่อให้ชาวเมืองที่หันไปนับถือคริสต์ศาสนา นิกายเพรสไบทีเรียลในขณะนั้นเห็นโทษในการขัดพระราชโองการ พระเจ้าเชียงใหม่ทรง รับสั่งให้ประหารชีวิตบุคคลทั้งสองในวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๒ การกระทำดังกล่าว มีผลกระทบกระเทือนต่อการเผยแพร่ศาสนาของ คร. แมคคิควารีเป็นอย่างมาก เพราะ นอกจากชาวพื้นเมืองจะไม่กล้าเข้ารีตแล้ว แม้เพื่อนฝูงของครอบครัวแมคคิควารีก็ไม่กล้ามา ตักต้อคบหาด้วยชาวพื้นเมืองซึ่งเป็นคนรับใช้ต่างก็หลบหนีไปหมด ^{๒๒} คร. แมคคิควารีจึงยื่น ฟ้องการกระทำของพระเจ้าเชียงใหม่มายังรัฐบาลกรุงเทพฯ อันเป็นเหตุให้ทางกรุงเทพฯ ต้องส่งคนขึ้นไปไกลเกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

กรณีพิพาทระหว่างพระเจ้าเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเนื่องมาจากการค้าเงินการธุรกิจ ป่าไม้สัก

ป่าไม้สักนับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ก่อให้เกิดรายได้จำนวนมหาศาลให้แก่ ผู้ประกอบการโดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้สักในดินแดนประเทศราชฝ่ายเหนือของไทยนี้ ได้รับความยกย่องว่ามีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีคุณภาพดีและราคาถูก ^{๒๓} กรณีพิพาทระหว่างพระเจ้า เชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษจึงมีสาเหตุมาจากเรื่องป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ ^{๒๔} ทั้งนี้เนื่องจาก เจ้าเมืองประเทศราชทางเหนือของไทยในขณะนั้นซึ่งแยกออกเป็น ๕ เมือง คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่และน่าน มีอำนาจสิทธิขาดในฐานะเจ้าประเทศราช ป่าไม้ซึ่งขึ้นอยู่ใน ความปกครองของเมืองใดก็ถือเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งของเจ้าผู้ครองนครนั้น และเมื่อเจ้านาย

^{๒๒} DANIAL MCGILVARY, Op., cit, p. 109

^{๒๓} A.C. POINTON, THE BOMBAY BURMAH TRADING CORPORATION LTD. 1863-1963 (Southampton; The Mill Brook Press, 1964), p. 20-21

^{๒๔} PALGRAVE GRANVILLE, 17 November 1882, F.O. 69/166

ซึ่งเป็นเจ้าของป่าถึงแก่นนิจกรรมป่าไม้เหล่านั้น ก็เป็นมรดกตกทอดไปยังทายาทและลูกของ
เจ้าของป่านั้น เมื่อผู้ใดต้องการทำป่าไม้จึงต้องขออนุญาตต่อเจ้าของป่าหรือเจ้าเมืองก่อน ^{๒๕}
เพื่อขอรับคำยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งจารึกลงไปในใบลานให้เป็นคัมม็อนุญาตต่อผู้ขอทำ
ป่าไม้ให้ดำเนินการได้โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ผู้ขอทำป่าไม้จะดำเนินการอย่างไรก็ได้ ^{๒๖}
แต่การทำป่าไม้จะต้องเสียเงิน "ค่าตอ" ทุกต้นที่ตัดให้แก่เจ้าของป่า ^{๒๗}

ปรากฏว่าผู้ที่ดำเนินธุรกิจป่าไม้สักในบริเวณดังกล่าว ส่วนมากเป็นพวกมอญ
และพม่าในบังคับอังกฤษ ^{๒๘} และทวีจำนวนมากขึ้นหลังจากที่รัฐบาลไทยได้ทำสนธิสัญญามาวริง
ใน พ.ศ. ๒๓๘๘ ประกอบกับการขออนุญาตดำเนินธุรกิจป่าไม้สักในดินแดนประเทศราช
ฝ่ายเหนือของไทยทำได้ง่าย คือ ในเมืองเชียงใหม่ ลำปางและลำพูน เจ้าเมืองและบรรดา
เจ้านายซึ่งเป็นบุตรหลานของเจ้าของป่าจะเป็นผู้ให้สัมปทานแก่ผู้ขออนุญาตทำป่าไม้โดยตรง
การทำสัญญาจะทำกันเป็นปี ๆ และเจ้าของป่าจะมีรายได้จากการเก็บเงินค่าตอไม้ ^{๒๕} ไม้แก่
เงินค่าช่วยการในการตัดไม้แต่ละต้นที่ผู้ได้สัมปทานจะต้องให้แก่เจ้าของป่า โดยจะมีพนักงาน
ซึ่งมีหน้าที่โดยเฉพาะออกไปทำการเก็บรวบรวมเงินให้แก่เจ้าของป่าและเจ้าของป่าจะนำเงิน
ไปมอบให้แก่เจ้าผู้ครองนคร เพื่อจัดแบ่งเงินออกเป็น ๓ ส่วนให้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องคือ

^{๒๕} กระทรวงเกษตร, ประวัติกรรมป่าไม้ในรอบ ๗๒ ปี (พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราช
ทานเพลิงศพ พระยาครุบันพิทักษ์ ณ. เมรุวัดธาตุทอง พระนคร, ๓๐ ธันวาคม ๒๕๑๑,
หน้า ๑

^{๒๖} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ร ๕ ม ๑๖/๑๐ รายงานพระองค์เพ็ญ ฯ
เสด็จตรวจการป่าไม้, พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๒

^{๒๗} เจ้าของป่าอาจเป็นคน ๆเดียวกับเจ้าผู้ครองนครหรือเจ้านายอื่น ๆ ก็ได้ ทั้งนี้เพราะ
ป่าไม้เป็นมรดกที่ตกทอดจากเจ้านายผู้หนึ่งไปยังบุตรหลานของตน

^{๒๘} แดบรุช นูมนนท์ "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่. รายงาน
สัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี (ครั้งที่ ๑ ดานนาไทย) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ ๒๕๑๑, หน้า ๑๓๔

เจ้าของป่าผู้ที่อนุญาตให้ตัดสัมปทานไปดำเนินการตัดไม้ของตน อีกส่วนหนึ่งให้แก่เจ้าพนักงาน
ที่เข้าไปเก็บเงินค่าตอและค่าใช้จ่ายในการทำงาน เงินส่วนที่เหลือเป็นเงินที่แบ่งถวายแด่
เจ้าเมืองซึ่งเป็นผู้ปกครองดินแดน ^{๓๐} ส่วนในเมืองแพร่และเมืองน่านบรรดาเจ้านายเจ้าของ
ป่าดำเนินการป่าไม้ด้วยตนเอง ไม่ได้อนุญาตให้บุคคลอื่นเข้าดำเนินการ ^{๓๑} ผู้ที่ประสงค์
จะทำไม้ต้องรับเหมาซื้อขงไม้ตามกำหนดและจำนวนที่จำกัดไว้จากเจ้าเมืองหรือรับช่วงซื้อ
จากผู้ได้รับอนุญาตอีกทอดหนึ่ง ^{๓๒} คนในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามาดำเนินการป่าไม้มาก
ขึ้นเรื่อย ๆ เกิดการแข่งขันกันขอสัมปทาน ทำให้การขออนุญาตทำป่าไม้ต้องเสียค่า "เปิดป่า"
นอกเหนือไปจากค่าตอไม้ กล่าวคือ ผู้ใดให้ค่าเปิดป่าสูงก็จะได้รับสัมปทานทำป่าไม้ ^{๓๓}
การแก่งแย่งเพื่อทำป่าไม้ได้มีมากขึ้นทำให้เกิดกรณีพิพาทเนื่อง ๆ เพราะวิธีการให้สัมปทาน
ของเจ้าของป่าขาดความระมัดระวังและหลักเกณฑ์ที่รัดกุม มีการสัมปทานซ้อนทับกันเสมอ
ประกอบกับผู้ดำเนินการป่าไม้ไปไต่ค้าแนะนำจากพวกเนติบัณฑิตจากพม่าให้ส่งเรื่องราว
ร้องทุกข์ต่อกงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ ^{๓๔} จนกลายเป็นคดีความยืดเยื้อระหว่างรัฐบาล
กรุงเทพฯ กับกงสุลอังกฤษหลายเรื่อง ใน พ.ศ. ๒๔๑๖ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้แสดง
ความประสงค์ให้รัฐบาลไทยชำระความที่ค้างค้างในเชียงใหม่ ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์
โดยมีคดีความที่ฟ้องร้องทั้งหมด ๔๒ เรื่อง ตุลาคมการไต่คดีสินยกฟ้อง ๓๑ เรื่อง ^{๓๕} ส่วนอีก

๓๐ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร, ร ๕ ม ๑๖/๑๐ เรื่องเดิม

๓๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร, ร ๕ ม.๑๖/๑๔ รายงานป่าไม้พระยา
ศรีวิบูลเทพ, ๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๔

๓๒ แดมสุข นุ่มนนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๓๔

๓๓ กระทรวงเกษตร, เรื่องเดิม, หน้า ๒

(๓๔) พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ และพระยาราชเสนา, เรื่องเดิม,
หน้า ๖๖

๓๕) โปรดอ่านรายละเอียดใน.พรพรรณ จงวิวัฒนา "กรณีพิพาทระหว่างพระเจ้านครเชียงใหม่
กับคนในบังคับอังกฤษเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๗) อัครสำเนา

๑๑ เรื่องคดีนี้มีมูลความจริงว่าเจ้านายเจ้าของป่าไค้กระทำผิดตามคำกล่าวหา จึงตัดสินให้จำเลยชำระค่าปรับรวมทั้งสิ้น ๘๖๖,๐๑๕ รูปี^{๓๖} เงินค่าปรับจำนวนดังกล่าวสูงมากจนทางเมืองเชียงใหม่ไม่มีเงินเพียงพอต้องยืมเงินในท้องพระคลังไปชำระ โดยสัญญาว่าจะชดใช้คืนใน ๓ ปี แต่ปรากฏว่าพระเจ้าเชียงใหม่ยังคงให้สัมปทานป่าไม้ไม่หยุดหย่อน คดีความเรื่องป่าไม้กลับมีมากขึ้น^{๓๗} รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ไม่สามารถดำเนินการใด ๆ เพื่อยกเลิกการดำเนินธุรกิจป่าไม้ของคนในบังคับไค้เพราะสนธิสัญญาบาวริงรับรองฐานะและเสรีภาพทางการค้าของชาวอังกฤษและคนในบังคับ

กรณีพิพาทระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับเจ้านายเชียงใหม่เริ่มเกิดขึ้นในสมัยที่พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ปกครองเชียงใหม่ ซึ่งตรงกับรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่กรณีพิพาทต่าง ๆ ไค้ยึดเอาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้รัฐบาลของพระองค์ต้องรับภาระแก้ไขความยุ่งยากนี้ให้ล่วงดูไป

สิ่งที่ควรพิจารณาคือก่อนที่จะมีการทำสนธิสัญญาบาวริงนั้น ปัญหากรณีพิพาทดังกล่าวไม่สู้มีความสำคัญมากนัก เพราะในระบายนั้นไทยยังไม่ได้รับรองสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวต่างประเทศกับคนในบังคับ ฉะนั้นกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นจึงเป็นไปในรูปของความสมยอมระหว่างชาวต่างชาติตะวันตกกับเจ้าเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือ ในการที่จะเจรจาทกลงกันเองโดยไม่ต้องฟ้องร้องมายังรัฐบาลที่กรุงเทพฯ แต่เมื่อมีการทำสนธิสัญญาบาวริงและไค้มีการแต่งตั้งกงสุลตลอดจนศาลกงสุลประจำอยู่ ณ กรุงเทพฯ เพื่อตัดสินคดีความที่มีชาวต่างประเทศและคนในบังคับเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นเมื่อเกิดมีความ

๓๖ กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ ถึงพระยาสยามสุระพา ๒๒ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๗๓, "เรื่องความเมืองเชียงใหม่" เป็นเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ

๓๗ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพและพระยาราชเสนา, เรื่องเดิม หน้า ๖๖

ชั้นในดินแดนประเทศราชฝ่ายเหนือของไทย คนในบังคับของมหาอำนาจตะวันตกซึ่งได้ตระหนักในสิทธิพิเศษที่ตนได้รับจากสนธิสัญญาบาวริง จึงพากันส่งเรื่องราวที่เกิดขึ้นมายังกงสุลของตน และจากคดีความเหล่านี้เอง เป็นสาเหตุที่ทำให้กงสุลอังกฤษมีบทบาทอย่างมากต่อการปกครองของไทยเหนือดินแดนประเทศราชฝ่ายเหนือ

กรณีพิพาทระหว่างพระเจ้าเชียงใหม่ (กาวิโรรส) กับคนในบังคับอังกฤษ แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปกครองเชียงใหม่ของพระเจ้ากาวิโรรส ทั้งนี้เพราะกรณีพิพาทส่วนใหญ่เกิดขึ้นในสมัยของพระองค์ อันเนื่องมาจากการก่อกองแข่งขันกันทำป่าไม้ในเชียงใหม่ของพวกคนพม่าในบังคับอังกฤษ^{๓๔} ความยุ่งยากดังกล่าวอาจบรรเทาได้ถ้าพระเจ้าเชียงใหม่จะปกครองกิจการภายในให้เป็นระเบียบและใช้อำนาจภายในขอบเขตโดยการยึดทรัพย์หรือคุมขังคนในบังคับที่ก่อความยุ่งยากเหล่านี้ และส่งเรื่องราวกับพวกพม่าที่มารบกวนมายังรัฐบาลที่กรุงเทพฯ เพื่อจัดการระงับเรื่องราวต่าง ๆ มิให้รุกราน แต่พระองค์กลับปล่อยให้กรณีพิพาทลุกลามใหญ่ออกไป ข้าคนในบังคับอังกฤษเหล่านั้นยังฟ้องร้องพระองค์เป็นประจำในคดีความตึกค้าย นอกจากนี้กรณีพิพาทส่วนใหญ่เป็นเรื่องฟ้องร้องระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับพระเจ้าเชียงใหม่ ทั้งนี้เพราะชาวพม่าในบังคับอังกฤษแข่งขันกันทำป่าไม้ลัก มีการคิดสินบนพระเจ้าเชียงใหม่เพื่อขออำนาจสิทธิขาดในการทำป่าไม้ลักที่ตนต้องการ^{๓๕} คำฟ้องส่วนใหญ่จะเป็นในรูปของการให้สัญญาป่าไม้ชั่วคราวหรือการถอนสัญญาจากอีกคนหนึ่ง ไปให้อีกคนหนึ่ง โดยที่กำหนดเวลาในสัญญายังไม่สิ้นสุดลง

กล่าวโดยสรุปกรณีพิพาทเหล่านี้แม้จะเกิดขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยึดเยื่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงใช้ความพยายามแก้ไขปัญหานี้ให้ลุล่วงไปด้วยดี และจากกรณีพิพาทเหล่านี้เอง เป็นโอกาสให้กงสุลอังกฤษประจำไทย เข้าแทรกแซงต่อการปกครองของไทยที่มีต่อหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนืออย่างเปิดเผย

๓๔. Regent's Memorandum, 30 July 1873, F.O. 69/60

๓๕. Loc. cit.;

ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับกงสุลอังกฤษเกี่ยวกับกรณีพิพาทในหัวเมืองประเทศราช
ฝ่ายเหนือ

กงสุลอังกฤษที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องในการเจรจาเรื่องกรณีพิพาทคือ น็อกซ์ (KNOX) ดำรงตำแหน่งเป็นกงสุลอังกฤษในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๐๗ - ๒๔๒๒^{๔๐}

สาเหตุของกรณีพิพาทซึ่งพระเจ้าเชียงใหม่จะต้องจ่ายเงินให้แก่คนในบังคับอังกฤษ ปรากฏอยู่ในหนังสือที่เจ้าพระยาภาณุวงศ์ฯ มีถึงพระสยามบูรพาภิบาล กงสุลสยามประจำกรุงลอนดอนมีความว่า^{๔๑} ใน พ.ศ. ๒๔๑๖ รัฐบาลอังกฤษที่อื่นเคยได้แสดงความประสงค์ให้รัฐบาลไทยชำระความที่ยังค้างค้างที่เมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิโรศฯ คดีความได้ส่งมาฟ้องร้องที่กรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินทรงแต่งตั้งให้พระยา _____ บุติและพระยาราชวรานุกูลทำหน้าที่เป็นตุลาการชำระความที่คนในบังคับอังกฤษฟ้องร้องเจ้านายและขุนนางเมืองเชียงใหม่ให้เรียบร้อย ฝ่ายกงสุลอังกฤษได้เสนอให้ มร. นิวแมน (MR. NEWMAN) ช่วยชำระความด้วย ปรากฏว่าคดีความทั้งหมดที่ฟ้องร้อง ๔๒ เรื่อง ตุลาการตัดสินยกฟ้อง ๓๑ เรื่อง ส่วนอีก ๑๑ เรื่องนั้นปรากฏว่าคดีมีมูลความจริงบรรดาเจ้านายได้ทำผิดตามคำกล่าวหา คณะตุลาการจึงตัดสินให้จำเลยชำระเงินค่าปรับทั้งสิ้น ๔๖๖,๐๑๕ รูปี เงินจำนวนนี้คณะตุลาการได้บังคับให้พระเจ้าเชียงใหม่ชำระโดยเร็วที่สุด แต่พระเจ้าเชียงใหม่มีเงินไม่พอขอม่อนชำระครั้งหนึ่งก่อน ส่วนอีกครึ่งหนึ่งจะชำระภายใน ๖ เดือน รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ยินยอมตามคำขอร้องของพระเจ้าเชียงใหม่ พระองค์ชำระเงินค่าปรับครั้งแรก ๒๔,๔๐๐ รูปี กงสุลได้รับเงินไปแล้ว ต่อมาพระเจ้าเชียงใหม่ชำระอีก ๒๓๓,๐๐๗ รูปี ทางรัฐบาลไทยรับรองกับกงสุลอังกฤษว่า ภายใน ๖ เดือนถ้าพระเจ้าเชียงใหม่ยังไม่ได้ชำระเงินที่เหลือรัฐบาลไทยจะชำระให้แทน ปรากฏว่าน็อกซ์ไม่ยอมรับข้อเสนอดังกล่าวพร้อมกับบังคับให้พระเจ้า

^{๔๐} กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, รายชื่อทูตและกงสุลอังกฤษในกรุงรัตนโกสินทร์

^{๔๑} กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เจ้าพระยาภาณุวงศ์ฯ ถึงพระสยามบูรพาภิบาล ๒๒ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๗๓ "เรื่องความเมืองเชียงใหม่" เป็นเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ

เชียงใหม่ชำระเงินทั้งหมดไม่กี่กติกอกเบี้ยที่ยืดเวลาไป ๒ เดือน และเงินที่พระเจ้าเชียงใหม่ชำระครั้งที่สองจำนวน ๒๐๘,๒๐๗ รูปี กงสุลไม่ยอมรับไปทั้งยังได้พுகจากรัฐบาลไทยอย่างมาก

นอกจากจะขัดแย้งเรื่องการชำระเงินดังกล่าวแล้วยังมีกรณีพิพาทเรื่องใหม่เกิดขึ้น กล่าวคือ คนในบังคับอังกฤษชื่อมองไบ (Maung Bise) ได้ถูกคนร้ายปล้นทรัพย์สินจำนวน ๕๒๐,๐๐๐ รูปี ในเขตเมืองเชียงใหม่ เขาร้องเรียนว่าไม่ได้รับความคุ้มครองความปลอดภัยจากเจ้าหน้าที่เชียงใหม่ และยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายจากพระเจ้าเชียงใหม่ให้ชำระเงินตามจำนวนที่ระบุไว้ ๔๒

คดีนี้ผ่านจากข้าหลวงอังกฤษประจำพม่ามาถึงมือน็อกซ์ซึ่งได้ส่งคำประท้วงและเร่งเร้าให้ไทยบังคับให้พระเจ้าเชียงใหม่จ่ายเงินให้แก่โจทก์ รัฐบาลไทยได้ส่งพระยาเทพอรชุนขึ้นไปสืบความที่เชียงใหม่ ได้ความว่าคนร้ายที่ปล้นมองไบไม่ใช่คนในบังคับเชียงใหม่ เป็นพวกกระเหรี่ยงแดงที่เคยทำงานกับมองไบ และหลังจากปล้นได้หนีออกจากเชียงใหม่ไปแล้ว ทำให้เจ้าพนักงานของเชียงใหม่ไม่สามารถจับกุมคนร้ายได้ อย่างไรก็ตามเมื่อกงสุลอังกฤษคัดสินให้เป็นความผิดของพระเจ้าเชียงใหม่ รัฐบาลที่กรุงเทพฯ จะจ่ายเงินชดเชยให้น็อกซ์ไม่ยอมรับข้อเสนอดังกล่าว เขายืนยันจะให้พระเจ้าเชียงใหม่เป็นผู้จ่ายเงินจำนวนนี้และให้รัฐบาลไทยมีการบังคับให้มีการจ่ายเงินโดยเร็ว มิฉะนั้นเขาจะส่งเรื่องไปยังรัฐบาลอังกฤษ ทั้งยังข่มขู่รัฐบาลไทยอำนาจของอังกฤษที่สามารถจะดำเนินการกับประเทศไทยว่า

... จากคำกล่าวอ้างที่ท่านได้ถามว่า รัฐบาลสยามจะเห็นดีหรือไม่ที่จะให้ รัฐบาลอังกฤษในอนาคตเข้าเกี่ยวข้องกับพระเจ้าเชียงใหม่โดยตรง ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่าสำหรับการตัดสินใจของรัฐบาลสยามว่าดีหรือไม่ ในฐานะที่ประเทศสยามเป็นประเทศเล็กไม่สามารถให้คำตอบได้ แต่ปล่อยให้เป็นที่ในการตัดสินใจของประเทศมหาอำนาจ ๔๓

๔๒. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เจ้าพระยาภาณุวงศ์ถึง มร. น็อกซ์, ๑๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๗๘, แฟ้มเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ

๔๓. กองบรรณาธิการสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ ถึง มร. น็อกซ์, ๑๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๗๘, แฟ้มเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ

กงสุลอังกฤษไม่ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปแต่เขาคงจะแผ่อิทธิพลเข้าไปในตัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือ แต่ถูกรัฐบาลไทยขัดขวาง ดังนั้นเขาจึงดำเนินนโยบายที่แข็งกร้าวต่อเชียงใหม่อย่างเห็นได้ชัด เขาอ้างว่าที่บังคับให้พระเจ้าเชียงใหม่เป็นผู้จ่ายเงินค่าปรับกับโจทก์ก็เพื่อลงโทษให้เช็ดหลาหนีให้ดำเนินการบิณฑลาคขึ้นอีกได้

นี่คือชัยชนะที่ก้าวร้าวและแทรกแซงในกิจการของไทยมากขึ้น เมื่อเขาทำเรื่องเสนอให้รัฐบาลไทยดำเนินการปรับใหม่พระยาเทพอรชุนข้าหลวงและผู้พิพากษาของไทยประจำเชียงใหม่ ในข้อหาว่าทำผิดกฎหมายสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ โดยทำการพิจารณาคดีความระหว่างคนในบังคับอังกฤษด้วยกันและได้ตัดสินความให้คนในบังคับอังกฤษต้องโทษจำคุกได้รับความเคียดแค้น น็อกซ์เรียกร้องให้รัฐบาลไทยดำเนินการปรับพระยาเทพอรชุนเป็นเงิน ๕,๐๐๐ รูปี ^{๔๔} เหตุคดีนี้สรุปได้คือ มองช่วยอัดได้ให้มองบันคอกหลานชายขึ้นไปเก็บทรัพย์สินของที่เชียงใหม่และลำปาง ทั้งนี้เพราะภรรยาของมองช่วยอัด ชื่อนางคำทิพย์ ได้ทำการชั่วคราวและนำทรัพย์สินสมบัติไปมอบให้แก่ชายชู้ ต่อมานางคำทิพย์ได้ยื่นฟ้องต่อพระยาเทพอรชุน กล่าวหาว่ามองบันคอกมาเก็บทรัพย์สินของบุตรมองช่วยอัดไปหมด พระยาเทพอรชุนจึงทำหนังสือมอบอำนาจให้กับมองจาและมองลินจา ซึ่งเป็นกรมการเมืองของพม่าในบังคับอังกฤษเป็นผู้ดำเนินการชำระความ มองจาและมองลินจาได้เรียกมองบันคอกให้ไปหา และทำการคุมขังเอาไว้โดยไม่ซักถามพร้อมกับปรับเงิน ๕๕๓ รูปี มองบันคอกจึงได้ยื่นเรื่องราวต่อพระยาเทพอรชุน ๆ ก็ได้ดำเนินการชำระทำให้ทรัพย์สินของมองช่วยอัดได้รับความเสียหาย ^{๔๕}

คำร้องทุกข์ของมองช่วยอัด กรณีมองบันคอกนี้ได้รับคำชี้แจงจากพระยาเทพอรชุน มีใจความว่า นางคำทิพย์ภรรยาของมองช่วยอัดได้กล่าวโทษว่า มองบันคอกได้ทำการเก็บทรัพย์สิน

๔๔ กงบรรณาสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ ถึง มร.ปาลเกรฟ, ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๘๘๑, แฟ้มเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ

๔๕ กงบรรณาสาร กระทรวงการต่างประเทศ "เรื่องมองบันคอกและมองช่วยอัดยื่นเรื่องราวต่อกงสุลอังกฤษ," แฟ้มเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ.

ของนางเป็นราคา ๒,๕๕๕ รูปี และได้อ้างว่าเป็นหลานของมองชวยอัคร์ ดังนั้นศาลเมือง
 เชียงใหม่จึงได้เรียกมองบันค้อมาชำระค่าส่วน แต่มองบันค้อมิยอมมาโดยอ้างเหตุผลว่า
 ตนเป็นคนในบังคับอังกฤษ มีหนังสือเดินทางถูกต้อง จึงไม่ยอมให้มีการชำระความที่ศาล
 เมืองเชียงใหม่ ถ้านางทพิพจะฟ้องร้องประการใด ก็ให้ไปดำเนินการที่ศาลเมืองยาปูม ^{๔๖}
 แต่เมื่อศาลการที่ศาลเมืองเชียงใหม่ขอคุณหนังสือเดินทางจากมองบันค้อมว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษ
 จริงหรือไม่ มองบันค้อมก็ไม่ให้ดู การกระทำของมองบันค้อมนี้ถือว่าเป็นการผิดต่อหนังสือสัญญา
 พ.ศ. ๒๔๑๗ ในข้อ ๒ มีระบุว่าถ้าผู้ใดไม่มีหนังสือเดินทางก็ให้ถือว่าเป็นโจรตามกฎหมาย
 บ้านเมือง นอกจากนั้นนางทพิพก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับมองบันค้อม การกระทำของมองบันค้อมจึงไม่
 สมควรและผิดกฎหมายบ้านเมือง พระยาเทพอรชุนจึงให้มองเลนจาชาวพม่าเป็นตุลาการชำระ
 ความเรื่องนี้ มองเลนจาได้ให้โอกาสมองบันค้อมทำประกัน แต่มองบันค้อมก็ไม่ปฏิบัติตามจึงถูก
 คุมขังไว้ ซึ่งการตัดสินครั้งนี้ ตุลาการและบุคคลอื่นก็เห็นพ้องเป็นพยานด้วยทั้งสิ้น ^{๔๗}

คดีความมองบันค้อมอันเป็นสาเหตุให้กงสุลอังกฤษประท้วงรัฐบาลสยามดำเนินการ
 การปรับใหม่พระยาเทพอรชุนนี้ น่าจะยุติลงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๒ อันเป็นปีสุดท้ายที่น็อกซ์ดำรง
 ตำแหน่งกงสุลอังกฤษประเทศไทย ดังปรากฏหลักฐานในคำชี้แจงของเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ
 ถึงปาลเกรฟ ซึ่งเป็นกงสุลอังกฤษต่อจาก มร.น็อกซ์ ตอนหนึ่งว่า ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ นั้นเอง
 กงสุลอังกฤษได้มีหนังสือเรียกร้องให้พระยาเทพอรชุนนำของที่มองบันค้อมเก็บริบไปจากบุตรภรรยา
 ของมองชวยอัคร์ ซึ่งพระยาเทพอรชุนตัดสินคืนมาได้นั้น มอบให้แก่บุตรของมองชวยอัคร์ และ
 ให้ปล่อยตัวมองบันค้อมเสีย ตลอดจนคืนเงินค่าปรับใหม่ที่พระยาเทพอรชุนเรียกเก็บไว้จำนวน

๔๖ เมืองยาปูม เป็นเมืองชายแดนของพม่าที่มีเขตติดต่อกับลานนาไทย.

๔๗ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ ถึง มร.
 เอคควาร์ต มกราคม ค.ศ. ๑๘๘๑, "กรณีมองบันค้อม" แฟ้มเรื่องเกี่ยวกับ
อังกฤษ

๔๕๓ ภูมิ คินให้กับมองบันคอเสีย เพื่อยุติคดีความนี้ ๔๔

คำเรียกร้องของกงสุลอังกฤษในขณะนั้น ได้รับการรับรองจากรัฐบาลสยาม เป็นอย่างดี แต่รัฐบาลสยามได้ชี้แจงเพิ่มเติมว่า สำหรับเงิน ๔๕๓ ภูมินั้น พระยาเทพอรชุน ไม่ได้เรียกเก็บจากมองบันคอ ดังที่กงสุลอังกฤษเข้าใจ ดังนั้นรัฐบาลสยามจึงหวังว่ากงสุล อังกฤษคงเข้าใจเรื่องราวและยุติคดีนี้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ๔๕

อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าคดีความรายนี้ไม่ได้จบสิ้นลงใน พ.ศ. ๒๔๒๒ ดังที่รัฐบาลสยามเข้าใจ แต่ได้มีการรื้อฟื้นขึ้นใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๒๔ โดยศาลเกรฟ กงสุล อังกฤษต่อนอกซ์ ทางรัฐบาลอังกฤษได้อ้างว่า พระยาเทพอรชุนมีความผิดในการตัดสินคดี ความระหว่างคนในบังคับอังกฤษด้วยกัน ทั้งนี้เพราะในสนธิสัญญาบาวริงไคระบุไว้ในข้อ ๒ ว่า ถ้าคนบังคับชาติใดทำผิดให้รัฐบาลของประเทศนั้นเป็นผู้ดำเนินการชำระตัดสิน ในกรณี ความมองบันคอซึ่งเป็นจำเลยของนางคำทิพย์และเป็นคนในบังคับอังกฤษนี้สมควรที่ฝ่ายกงสุล อังกฤษจะเป็นผู้ชำระตัดสิน ไม่ใช่ตุลาการทางฝ่ายไทย ดังนั้นจึงถือว่าพระยาเทพอรชุน กระทำการนอกเหนืออำนาจของตนและละเมิดสัญญา

ข้อกล่าวหาของรัฐบาลอังกฤษได้รับการตอบโต้จากรัฐบาลไทยในข้อที่ว่า ถ้า พระยาเทพอรชุนไม่มีอำนาจชำระความเรื่องนี้ ซึ่งเป็นการผิดจากหนังสือสัญญาดังที่กงสุลได้ อ้างมานั้น รัฐบาลสยามขอชี้แจงว่า เมื่อพระยาเทพอรชุนได้ทราบความเรื่องนี้ตามคำฟ้อง ของภรรยาของชายอืด ซึ่งกล่าวหาว่ามองบันคอเป็นผู้ร้ายคุมพวกปล้นทรัพย์ และขับไล่ภรรยา และบุตรของมองช่วยอืด ซึ่งเป็นหญิงและเด็กทำให้ได้รับความลำบากนั้น ในฐานะผู้รักษา ความสงบจึงเป็นหน้าที่ของพระยาเทพอรชุนจะต้องช่วยเหลือภรรยาและบุตรของมองช่วยอืด ซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษตามข้อกฎหมายและหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีในข้อที่จะดูแลให้

๔๔: กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ ถึง มร.ปาลเกรฟ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๘๑, แฟ้มเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ.

๔๕ เรื่องเดียวกัน.

ความปลอดภัยแก่คนในบังคับอังกฤษในประเทศไทย ดังนั้นพระยาเทพอรชุนจึงได้จับตัวมองบันคอ มาชำระความตามคำฟ้องโดยเร็ว อนึ่ง การอ้างของมองบันคอว่า เป็นคนในบังคับอังกฤษ ก็เป็นคำกล่าวลอย ๆ ไม่มีหลักฐานแสดงให้ปรากฏ ฉะนั้นพระยาเทพอรชุนจึงไม่เชื่อว่า มองบันคอเป็นคนในบังคับอังกฤษจริง และดำเนินการไต่สวนชำระความโดยทันที เพราะ ถ้าไม่ทำเช่นนั้น ก็จะไม่ไต่ตัวมองบันคอ และภายหลังด้านางคำพิพากษารายมองช่วยอีกมา ฟ้องร้องว่า พระยาเทพอรชุนไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่จะมีความผิดอีก ดังนั้นพระยาเทพอรชุนจึงได้ ปฏิบัติตามหนังสือสัญญาที่ได้ทำไว้กับรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียใน พ.ศ. ๒๔๑๗^{๕๐} ในข้อ ๒ มีใจ ความว่า ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดมีหนังสือเดินทางหรือไม่มีหนังสือเดินทางเป็นโจรผู้ร้ายในเขตแดนอังกฤษ และเขตแดนสยาม ถ้าจับผู้ร้ายได้ไม่ต้องถามว่าเป็นชาติใด ต้องชำระคดีค้นหาโทษตามกฎหมายบ้านเมืองนั้น ถ้าทรัพย์สินของผู้ร้ายลักไป เจ้าพนักงานในเขตแดนฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ชำระไต่ทรัพย์สินของ ต้องส่งทรัพย์สินของให้เจ้าของฝ่ายนั้น

นอกจากนี้ในสัญญาข้อ ๗ ก็ระบุว่า คนเกิดในอินเดียซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษ ถ้าเดินทางมาจากเมืองพม่าเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ถ้าไม่มีหนังสือเดินทาง สำหรับตัวแล้ว เมื่อทำความผิดในเขตแดนสยามก็ต้องชำระตามศาลและกฎหมายบ้านเมืองนั้น ดังนั้นพระยาเทพอรชุนจึงได้ใช้อำนาจในศาลเพื่อช่วยบุตรภรรยาของมองช่วยอีกให้เร็วที่สุด และเมื่อดำเนินการชำระความก็ได้เชิญคนพม่าในบังคับอังกฤษที่เป็นผู้ใหญ่มาช่วยเป็นพยานหลายคนเพื่อให้ได้ความจริงประกอบคำตัดสิน

ในที่สุดรัฐบาลสยามได้ยอมรับว่า การที่พระยาเทพอรชุนดำเนินการตัดสินคดีความ ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยนั้นเป็นความผิดจริง แต่รัฐบาลสยามก็ขอรับรองให้ รัฐบาลอังกฤษได้พิจารณาข้อเท็จจริงดังกล่าวด้วยความยุติธรรม ทั้งนี้เพราะการกระทำของ พระยาเทพอรชุนนั้น เป็นการกระทำด้วยเจตนาที่ค่อนทางฝ่ายโจทก์ ซึ่งเป็นหญิงและเป็นการ ปฏิบัติตามหนังสือสัญญา พ.ศ. ๒๔๑๗ ดังกล่าวแล้ว

๕๐. รายละเอียดของสนธิสัญญานี้จะกล่าวถึงในบทที่ ๓

อนึ่ง สำหรับทรัพย์สินสมบัติของมองชายอัครที่ถูกรายปล้นนั้น ก็ได้คืนโดยสะดวก และการที่มองบันคอดูกจำขังเพราะไม่มีคนประกันตัวนั้น ในฐานะที่มองบันคอเป็นผู้ร้ายก็สมควรได้รับโทษนั้นแล้ว และรัฐบาลสยามเห็นว่าพระยาเทพอรชุนมีความผิดเพียงกระทำตามความที่เข้าใจว่ามองบันคอเป็นคนในบังคับสยาม ไม่ใช่บังคับอังกฤษ ดังนั้นความผิดของพระยาเทพอรชุนจึงไม่สมควรถูกปรับเป็นเงินถึง ๕,๐๐๐ รูปี ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่สูงมาก เพราะเท่ากับเงินเดือนทั้งปี จึงใคร่ขอให้รัฐบาลอังกฤษได้พิจารณาความนี้อีกที ๕๑

ต่อมาเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ ได้มีหนังสือถึงปลาดเกรฟ ทกลงว่ารัฐบาลสยามยอมวางเงินจำนวน ๕,๐๐๐ รูปีไว้ที่ศาลกงสุลอังกฤษก่อน และถ้ารัฐบาลอังกฤษได้พิจารณาเรื่องราวเห็นสมควรอย่างไร รัฐบาลสยามก็จะตกลงยินยอมตาม ๕๒

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยกับอังกฤษติดต่อกันเป็นเวลานานก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่า รัฐบาลไทยยอมจ่ายเงินค่าปรับแทนพระยาเทพอรชุนหรือไม่ ทั้งนี้อาจสันนิษฐานได้จากท่าทีอันแข็งกร้าวของรัฐบาลอังกฤษที่ยืนยันจะให้ดำเนินการปรับใหม่ พระยาเทพอรชุนให้จงได้ อังกฤษได้อ้างว่าคดีความเรื่องนี้สมควรจะมีการปรับเป็นเงินถึง ๑๐,๐๐๐ รูปี ในกรณีที่ถูกศาลการเมืองเชียงใหม่ได้ทำความลำบากให้แก่มองบันคอ แต่รัฐบาลอังกฤษที่อื่นเคยไต่ถามค่าปรับลงเหลือเพียง ๕,๐๐๐ รูปีเท่านั้น ๕๓ ดังนั้นคราใดที่รัฐบาลอังกฤษได้ยืนยันเช่นนี้ ก็น่าที่รัฐบาลสยามจะต้องปฏิบัติตาม

คดีความของมองบันคอนับว่ามีความสำคัญมากคดีหนึ่ง ในแง่ที่ได้แสดงบทบาท

-
๕๑. กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ ถึง มร. ปลาดเกรฟ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๑๘๘๑, แฟ้มเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ
๕๒. กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ ถึง มร. ปลาดเกรฟ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๘๑, แฟ้มเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ.
๕๓. กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, ลอร์ด แกรนวิลล์ ถึง มร. ปลาดเกรฟ ๑๖ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๘๑, แฟ้มเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ.

กงสุลอังกฤษอย่างกว้างขวางในการเข้าแทรกแซงกิจการปกครองดินแดนประเทศไทย และได้มีผลในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่อื่นด้วย แม้ว่ากงสุลคนก่อนคือ น็อกซ์ จะได้ย้ายไปจากประเทศไทยแล้วก็ตาม นับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการฟ้องร้องผู้พิพากษาซึ่งก่อให้เกิดการวิพากวิจารณ์อย่างมากมาย

ภายหลังที่น็อกซ์ได้ย้ายออกจากประเทศสยามใน พ.ศ. ๒๔๒๒ แล้วความ ขุ่นเคือง ระหว่างกงสุลอังกฤษคนต่อมากับรัฐบาลสยามถึงลงจนไม่มีข้อพิพาทที่จะนำมากล่าวได้ อย่างชัดเจน บทบาทกงสุลอังกฤษในดินแดนประเทศไทยดำเนินไปตามวิถีทางการทูต เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยที่รัฐบาลอังกฤษได้ส่งรองกงสุลคนแรกขึ้นไปประจำ เมือง เชียงใหม่คือ มร. กูลด์ (MR. GOULD) ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ (ค.ศ. ๑๘๘๓) บทบาทของกูลด์ได้รับการ ตีเทียบและรายงานมายังกรุงเทพ ฯ ในข้อหาบุกรุกเข้าไปในคุ้มหลวงของพระเจ้าเชียงใหม่ เพื่อชิงตัวนางละพาสของพระเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งกูลด์อ้างว่าเป็นภรรยาของคนในบังคับอังกฤษ ดังนั้นนางละพาสจึงมีฐานะเป็นคนในบังคับอังกฤษด้วย กูลด์ได้เข้าไปบังคับให้พระเจ้าเชียงใหม่ ปลอยตัวนางละพาสให้พ้นจากความเป็นทาส การกระทำเช่นนี้ถือว่าเป็นการหมิ่นประมาทต่อพระเจ้า เชียงใหม่เป็นอย่างมาก ^{๕๔}

เมื่อเรื่องราวดังกล่าวได้ฟ้องร้องมายังกรุงเทพ ฯ นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำริว่า ตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีไคร้ระบุให้ข้าหลวง สยามเป็นพนักงานว่าการต่างประเทศในเชียงใหม่ ถ้ากงสุลมีธุระการงานอย่างใดก็ควรทำ การติดต่อตกลงกับข้าหลวงโดยตรง ไม่ควรไปผูกจกกับเจ้านครหรือบรรดาเจ้านายเชียงใหม่ คนใดทั้งสิ้น การกระทำของ มร. กูลด์จึงเป็นการดูแคลานาจนเกินขอบเขตที่ได้กำหนดไว้ใน หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี พ.ศ. ๒๔๒๒ (ค.ศ. ๑๘๘๓) ^{๕๕} และการที่กูลด์เข้าไปครั้งนี้

๕๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ร.๕ ม: ๑ ก/๕. พระบาทสมเด็จพระจุล จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง สมเด็จพระบวรราช ฯ ร. ที่ $\frac{๕๖๓}{๕๖}$.

๕๕ รายละเอียดของสนธิสัญญานับนี้จะปรากฏในบทที่ ๕.๓

ก็ได้แสดงกิริยาที่ไม่สมควรเป็นการหมิ่นประมาทต่อพระเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งมีฐานะเป็นพระเจ้า
ประเทศราชของไทย ๕๖

การกระทำอันล่อลวงของ มร. กูลด์ ทำให้รัฐบาลไทยไม่พอใจเป็นอย่างมาก
รัฐบาลได้มีหนังสือไปยังทูตสยามประจำกรุงลอนดอน ให้ดำเนินการฟ้องร้องต่อรัฐบาลอังกฤษ
ขณะนั้นลอร์ด เกรนวิลล์ (Lord Granville) ซึ่งเป็นเสนาบดีว่าการต่างประเทศ ๕๗ ของ
อังกฤษได้มีหนังสือตอบว่า การกระทำของ มร. กูลด์เป็นความจริงและได้มีหนังสือเตือน
ห้ามปรามไม่ให้ประพฤตินั้นอีกต่อไป ๕๘ ปรากฏว่าในเวลาต่อมา กูลด์ก็ได้รับคำสั่งให้ย้าย
จากเชียงใหม่มาประจำอยู่ที่กรุงเทพฯ

จากกรณีพิพาทที่ได้กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าคดีที่เกิดขึ้นในดินแดนล้านนา
มีส่วนทำให้รัฐบาลอังกฤษให้ความสนใจต่อดินแดนดังกล่าว จนกระทั่งมีการตกลงทำสนธิสัญญา
เชียงใหม่ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษที่อื่นเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๑๗ และ พ.ศ. ๒๔๒๖
จึงจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

1753
120

การปกครองหัวเมืองประเทศราชภายใต้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชภารกิจใน
ด้านการปกครองและการติดต่อกับต่างประเทศ แต่ก็ทรงเอาพระทัยใส่ต่อหัวเมืองประเทศราช

๕๖ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ร.๕ บอ. ๑ก/๕. เรื่องเดิม, ร.
ที่ ๔๒๓
๔๖

๕๗. ในการปกครองระบบรัฐธรรมนูญ ผู้ว่าราชการในแต่ละกระทรวงเรียกว่ารัฐมนตรี
ถ้าเป็นการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชใช้คำว่าเสนาบดี แต่ทางราชการไทย
ใช้คำว่าเสนาบดีหมายถึงรัฐมนตรีของชาติตะวันตก

๕๘ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ร.๕ บอ. ๑ก/๑๓. พระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง สมเด็จพระบวรราชฯ ร. ที่ ๓๐๐
๔๗.

ทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วถึง สำหรับหัวเมืองประเทศราช
ฝ่ายใต้นั้นใน พ.ศ. ๒๓๕๘ (ค.ศ. ๑๘๑๕) เจ้าเมืองไทรบุรีถึงแก่อนิจกรรมไปรคเกล้า ฯ
ให้ตั้งคนกุมหมักบุตรคนโตเป็นพระยาไทรบุรีสืบต่อไป ให้มีนามตามตำแหน่งว่า "พระยาฤทธิ
สงครามภักดี ศรีสุลต่านหมัก รัตนราชมุนินทร์ สุรินทรวิวังฟ้า พระยาไทรบุรี" ๕๕

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๐๒ (ค.ศ. ๑๘๕๙) เจ้าเมืองกะบั้งปาสุถึงแก่อนิจกรรม
พระยาไทรบุรีเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯ ฯ กราบบังคมทูลพระกรุณาขอ
เมืองกะบั้งปาสุให้รวมเข้ากับเมืองไทรบุรีตามเดิม โปรดเกล้า ฯ ให้ยกเมืองกะบั้งปาสุเข้า
เป็นส่วนหนึ่งของเมืองไทรบุรีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ด้วยเหตุนี้จึงคงเหลือเมืองที่มีผู้ว่าราชการ
เพียง ๓ เมือง คือ เมืองไทรบุรี เมืองปลิสและเมืองสตูล

พระยาไทรบุรี (หมัก) ผู้นี้เป็นผู้คุ้นเคยกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัวเสมือนเป็นผู้ว่าราชการหัวเมืองไทยคนหนึ่ง เดินทางไปมาระหว่างกรุงเทพฯ ฯ ไทรบุรี
อยู่เสมอ และโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาไทรบุรีเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเหมือนขุนนางไทย
ทุกครั้ง ใน พ.ศ. ๒๔๐๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนิน
ด้วยกระบวนเรือพระที่นั่งกลไฟ ทอดพระเนตรหัวเมืองปักษ์ใต้ชายทะเลไปจนถึงเมืองปัตตานี
พระยาตรังกานูและพระยาถลันกันไค้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายสิ่งของตามธรรมเนียม^{๖๐}
นับเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกนับตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเสื่อมมาที่เสด็จประพาสหัวเมือง
ปักษ์ใต้จนถึงเขตแดนมลายู ๖๑

๕๕ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ เรื่องแต่งตั้งขุนนางทางภาคใต้, ค.ศ. ๑๒๑๗ (พ.ศ. ๒๓๕๘)

เลขที่ ๑๓๐ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

๖๐ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒ พงศาวดารเมือง
ตรังกานู, หน้า ๑๐๗

๖๑ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายูเมื่อรัตนโกสินทร์
ศก ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๑๗, ๑๒๐ รวม ๔ กราว (พระนคร.โรงพิมพ์ไท, ๒๔๖๘)
ตอนค่านำ หน้า ๑

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงเอาพระทัยใส่ทำนุบำรุงหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ให้เจริญก้าวหน้า ดังเช่นใน พ.ศ. ๒๔๐๕ (ค.ศ. ๑๘๖๒) ทรงพระราชดำหริกับคณะเสนาบดีว่าควรทำทางหลวงจากเมืองสงขลาไปเมืองไทรบุรี เพื่อให้ประชาชนไปมาค้าขายได้สะดวกยิ่งขึ้นรวมทั้งความรวดเร็วในการติดต่อราชการ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ขอแรงชาวเมืองไทรบุรี เมืองปulis เมืองสตูล ช่วยกันทำถนนตั้งแต่เมืองไทรบุรีมาถึงพรมแดนเมืองสงขลาพระราชทานเงินอากรรังนกเมืองสตูลให้แก่พระยาไทรบุรีใช้สอยในการทำทาง ๓ ปี เป็นเงิน ๑๕,๐๐๐ เหรียญ ฝ่ายเมืองสงขลาขอแรงพลเมืองหัวเมืองทั้ง ๗ ซึ่งสงขลาทำกับราชการอยู่ให้ช่วยกันทำถนนตั้งแต่เมืองสงขลาไปถึงพรมแดนเมืองไทรบุรีบรรจบกันที่สะพานข้ามคลองทั้งสองฝ่าย โปรดฯ ให้ยกส่วยเมืองสงขลาตั้งแต่ปีนั้นไป ๓ ปี ^{๖๒}

นโยบาย "ไม่เข้าแทรกแซง" ของอังกฤษในแหลมมลายู

รัฐบาลอังกฤษมีนโยบายที่จะไม่เข้าแทรกแซง (NON-INTERVENTION) กับรัฐบาลต่าง ๆ ในแหลมมลายูและไคยัค็อนนโยบายนี้เป็นหลักปฏิบัติตลอดมานับตั้งแต่แรกพบเปิดเข้าครอบครองสิงคโปร์ใน พ.ศ. ๒๓๖๒ (ค.ศ. ๑๘๑๙) บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษมุ่งหวังแต่ประโยชน์ทางการค้าเพียงอย่างเดียว ยกเว้นเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในกรณีที่มีการบุกรุกอาณาเขตหรือการปราบโจรสลัดในท้องถิ่นที่อังกฤษมีส่วนได้ส่วนเสียทางการค้าขาย ^{๖๓} อาณานิคมของอังกฤษในขณะนั้นได้แก่สิงคโปร์ มะละกาโปรวิ้นซ์เวดเลสส์ (สมาริงไฟร) รวมทั้งบีนังและดินแดนส่วนที่ยื่นออกไปติดกับแผ่นดินใหญ่ใน พ.ศ. ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๖) สุลต่านเมืองเประท่าสัญญายกเมืองคินคิงซ์ (DINDINGS) และเกาะอื่น ๆ ในช่องแคบมะละกาให้แก่อังกฤษ โดยหวังจะได้กำลังจากอังกฤษช่วยป้องกันโจรสลัดซึ่งมีชุมนุมในดินแดนแถบนั้นที่เป็นดินแดนชากระบือบไรกฏหมายที่จะใช้บังคับได้แน่นอน เป็นแหล่งทำมาหากินของพวกโจรสลัดซึ่งมีทั้งชาวมลายู ชาวจีน และชนเผ่าลาบูนจากฟิลิปปินส์ อังกฤษทำการปราบจนเรียบร้อย ต่อมารัฐบาลอังกฤษเริ่มหันมาสนใจกับแผ่นดินใหญ่ของมลายู "ควยเหตุ

^{๖๒} รัชช รัตนภักษาคี, ประวัติศาสตร์สี่จังหวัดภาคใต้, หน้า ๗๗

^{๖๓} RR.O. WINSTEDT, MALAYA AND ITS HISTORY, P. 63

ที่คืนแดนเหล่านี้แบ่งออกเป็นรัฐเล็กรัฐน้อย ต่างก็มีเจ้านายตนปกครอง เจ้านายเหล่านี้มักมีเรื่องทะเลาะวิวาทสู้รบกันเอง และปกครองประชาชนของตนอย่างผิดทำนองคลองธรรม"^{๖๔} ทำให้อังกฤษต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับค่ายเริ่มจากสงครามกลางเมืองในปะหัง

สงครามการเมืองในปะหัง (พ.ศ. ๒๔๐๑ - ๒๔๐๖) เกิดจากการสู้รบแย่งตำแหน่งเจ้าเมืองระหว่างบันคาหรา (Bendahara) เจ้าเมืองปะหังกับหวัน อาหมัด (Wan Ahmad) น้องชาย เมื่อบันคาหราเจ้าเมืองคนเก่าซึ่งเป็นมีคาลีนชีวิตลงใน พ.ศ. ๒๔๐๐ (ค.ศ. ๑๘๕๗) บุตรคนโตคือ ตุนกูมูตาฮีร์ (Tun Mutahir) ได้ดำรงตำแหน่งสืบต่อมาเป็นที่ไม่พอใจของหวัน อาหมัด บุตรคนรองซึ่งอ้างว่าตนมีสิทธิในราชบัลลังก์เหมือนกัน เกิดการสู้รบกันขึ้น แต่เหตุการณ์ทวีความรุนแรงเมื่อทั้งสองฝ่ายได้รับการหนุนหลังจากพรรคพวกของตน บันคาหราเจ้าเมืองปะหังได้รับการสนับสนุนจากเจ้าเมืองยะโฮร์ ส่วนหวันอาหมัดซึ่งเป็นที่รักใคร่ของประชาชนทั่วไปก็ได้การสนับสนุนจากสุลต่านนอกราชบัลลังก์แห่งลิงกา (Lingga) ซึ่งถูกฮอลันดาปลดออกจากตำแหน่งด้วยข้อหาว่า ไม่เอาใจใส่ทำนุบำรุงบ้านเมืองและประพฤติดนเป็นปฏิปักษ์กับฮอลันดา^{๖๕} สุลต่านมหนุคจึงพาครอบครัวไปอยู่ที่สิงคโปร์ และอพยพไปอยู่ที่เมืองปะหังในปีต่อมา เกิดชอบพอกัน หวัน อาหมัดซึ่งนับถือสุลต่าน มหนุคว่าเป็นเจ้านายของตน เพราะเมืองปะหังเคยเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรยะโฮร์ ลิงกา มาก่อน สุลต่านมหนุคสนับสนุนการรบ แต่หวัน อาหมัดมีกำลังน้อยจึงแพ้อายบันคาหรา^{๖๖}

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ (ค.ศ. ๑๘๖๐) สุลต่าน มหนุคให้คนสนิทเข้ามาพบสมุหกลาโหมที่กรุงเทพฯ ๓ ขอกำลังไปช่วยสนับสนุนหวัน อาหมัดรบกับบันคาหรา

^{๖๔} JAMES A. WILLIAMSON, THE BRITISH EMPIRE AND COMMONWEALTH, 2nd.ed, (London Macmillan, 1952) p. 363. "It was occupied by a series of small states ruled by Malay princes, they were often at war with an another and they misgoverned their subjects."

^{๖๕} KENNEDY, A HISTORY OF MALAYA A.D. 1400-1959, p. 120

^{๖๖} R.C. WINSTEDT, A HISTORY OF MALAYA, P. 226

เมืองปะหัง โดยสัญญาว่าถ้าสุลต่าน มหุคไค้เป็นเจ้าเมืองปะหังจะยอมขึ้นกับกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำรัสตอบว่า "เมืองปะหังตั้งอยู่นอกในท่าเรือ อังกฤษจะมาคิดขึ้นกรุงเทพฯ นั้นไม่สมควร ด้วยไทยกับอังกฤษก็เป็นไมตรีรักใคร่กันสนิท ถ้าสุลต่านมหุคไค้เมืองปะหังไม่สบาย จะเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพมหานครก็จะไปรคให้อยู่เป็นสุข" ๒๗ ภายหลังสุลต่านมหุคไค้กับมารคาไค้ย้ายไปอยู่เมืองตรังกานู เพราะพระยาตรังกานู เป็นน้องชายของมารคาสุลต่านมหุคไค้

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๐๔ (ค.ศ. ๑๘๖๑) เจ้าพระยาสงขลาให้กรมการเมืองตรังกานู สุลต่านมหุคไค้กับครอบครัวถือโอกาสโดยสารเรือเข้ามายังเมืองสงขลาและต่อมากรุงเทพฯ โปรคฯ ให้ไปอยู่ที่เรือนริมวัง พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท และโปรคให้เข้าเฝ้าพร้อมด้วยกรมการเมืองตรังกานูซึ่งเข้ามาถวายต้นไม้เงินทอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกแขกเมืองอย่างใหญ่ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ๒๘ เพื่อเป็นเกียรติแก่สุลต่านมหุคไค้ฯ สำนักในพระมหากษัตริย์ จึงยกน้องหญิงต่างมารคาอายุ ๒๓ ปี ชื่อคนกุกุนียา ถวายให้หว่าราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ต่อมา พ.ศ. ๒๔๐๕ มารคาสุลต่านมหุคไค้ซึ่งอยู่ที่เมืองตรังกานูมีหนังสือมาขอให้สุลต่านมหุคไค้ออกไปเมืองตรังกานู สุลต่านมหุคไค้จึงทูลลาไปเยี่ยมมารคา ครั้นไปอยู่เมืองตรังกานูได้ไม่นานสุลต่านมหุคไค้คบคิดกับหัวหน้าหมัด ซึ่งหลบหนีไปอยู่ที่เมืองตรังกานู ก่อนหน้านั้นวางแผนการร่วมกับบันคาหฺราเจ้าเมืองปะหังอีก ระหว่างนั้นพระยาตรังกานูซึ่งมีความระแวงสุลต่านมหุคไค้ว่าจะคิดร้ายต่อตน จึงฟ้องร้องกล่าวโทษสุลต่านมหุคไค้ไปยังอังกฤษท่านองว่าไทยหนุนหลังสุลต่านมหุคไค้ ๒๙ ในเวลาเดียวกันบันคาหฺราเจ้าเมืองปะหังก็ฟ้องร้องไปยังเคานา

๒๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓๓

๒๘ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒, พงศาวดารเมืองตรังกานู หน้า ๒๗๐

๒๙ SWETTENHAM, BRITISH MALAYA, p. 320-321

(COLONEL ORFEUR CAVENAGH) เจ้าเมืองสิงคโปร์ว่าสุลต่านมหมุคคบคิดกับหวัน อาหมัก จะมาโจมตีเมืองปะหัง ฝ่ายเคอวานาซึ่งมีความหวาดเกรงว่าไทยจะสนับสนุนให้สุลต่านมหมุค เป็นเจ้าเมืองตรังกานูแล้วจะแผ่อำนาจเข้าไปยังปะหัง จึงมีหนังสือมายังเซอร์ โรเบิร์ต ซอมเบิร์ก (SIR ROBERT SCHOLBURCK) กงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ให้ถือว่ารัฐบาล ไทยในเรื่องนี้ อ้างว่าการกระทำของไทยทำให้การค้าของอังกฤษต้องกระทบกระเทือน ทั้ง ยังกล่าวหาว่าไทยทำผิดต่อข้อ ๑๒ ของสนธิสัญญาเบอร์นี ซึ่งห้ามมิให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชักชวน ทางค้าขาย ณ เมืองกลันตรังและตรังกานู เพราะฉะนั้นขอให้ไทยเอาตัวสุลต่านมหมุคกลับมา ข้อกล่าวหาของเจ้าเมืองสิงคโปร์ครั้งนี้หาความไม่พอพระทัยให้แก่พระเจ้าอยู่หัวของไทยเป็น อย่างมาก แต่มิได้ทรงคิดจะขัดขืน กลับทรงพยายามรักษาสัมพันธไมตรีอันดีเอาไว้ โดยชี้แจงให้อังกฤษเข้าใจว่าสุลต่านมหมุคมิใช่คนบังคับไทย การจะบังคับให้อยู่หรือให้ไปจากเมือง ไคเมืองหนึ่งไม่อยู่ในวิสัยที่ไทยจะทำได้ แต่เพื่อเห็นแก่ทางไมตรีไทยจะจัดเรือไปรับตัวสุลต่าน มหมุคเข้ามาขอให้หมตฤมรสุ่มก่อน เพราะที่ปากน้ำเมืองตรังกานูไม่มีอ่าวจอดเรือ ครั้นถึง เดือนพฤศจิกายน ก็ไปรุดเกล้าฯ ให้พระอนุรักษโยธาเป็นข้าหลวงไปเมืองตรังกานูด้วยเรือ กลไฟชื่อศรีอยุธยาเศษ

แต่ก่อนที่เรือของไทยจะถึงเมืองตรังกานู เจ้าเมืองสิงคโปร์ซึ่งคิดว่า ไทยตอบบิดเบือนเพื่อถ่วงเวลาให้สุลต่านมหมุคมีเวลาเตรียมต่อสู้^{๗๐} จึงส่งเรือรบ ๒ ลำมายัง เมืองตรังกานู และยื่นคำขาดให้พระยาตรังกานูส่งตัวสุลต่านมหมุคให้แก่อังกฤษภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง เพื่อส่งต่อมายังกรุงเทพฯ พร้อมควยคำมั่นสัญญาว่าจะไม่ช่วยเหลือหวัน อาหมัก อีกต่อไป ถ้าเจ้าเมืองตรังกานูไม่ปฏิบัติตามข้อเรียกร้องนี้ อังกฤษจะยิงเมืองตรังกานูแล้ว อังกฤษ

... ได้ยิงป้อมเมืองตรังกานูด้วยปืนอันสตรอง ตั้งแต่บ่ายโมงหนึ่งจน จนกลางคืนสามสิบหกนัด รุ่งขึ้นวันพุธ เดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ ปีมะจิด จัตวาศก เรือรบแอมฝั่งเข้าไปยังอีก ๖ นัด แล้วเรือรบกลับไปยังสิงคโปร์...^{๗๑}

๗๐. C.D. COWAN, NINETEENTH CENTURY MALAYA, Vol II, p. 16

๗๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒, หน้า ๑๑๐

เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ฝ่ายเรือไทยที่เพิ่งไปถึงจึงตามไปจับตัวสุดต่านมหมุก ซึ่งหนีไปอยู่ที่ตำบล ประสู แต่สุดต่านไม่ยอมมาโดยดี ภายหลังจึงโปรดฯ ให้หลวงศรีมหาธาชา นายเรือกลไฟ "สงครามครุฑ" ไปจับตัวมาไว้ที่กรุงเทพฯ แล้วเสนาบดีไทยมีหนังสือ ฟ้อง เรื่องเรือรบมายังเมืองตรังگانูต่อเสนาบดีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศ ณ กรุง ลอนดอน

ในเวลาเดียวกันมีเรือรบอังกฤษแล่นเข้ามาในกรุงเทพฯ เป็นเหตุให้เกิด ความวุ่นวายขึ้น เกรงว่าอังกฤษจะมายังกรุงเทพฯ ทรงมีพระสติมั่นคงให้กงสุลอังกฤษมี หนังสือไต่ถามว่าเรือรบลำนี้จะเข้ามาด้วยเหตุอันใดที่กรุงเทพฯ แล้วโปรดฯ ให้พระยา พิพัฒน์โกษา กับหม่อมราโชทัยไปคอยรับที่ด่านปากน้ำ ครั้นเรือรบอังกฤษมาถึง

... ลอร์ดยอนเฮก ให้ใช้จักรขึ้นมาถึงกรุงเทพมหานคร... ทอดสมออยู่ใต้ บ้านกงสุลอังกฤษลงไปแล้วแจ้งความแก่ เจ้าพนักงานว่า ซึ่งเข้ามาทั้งนี้ไม่มี ทูระอะไร เป็นแต่ตัวลอร์ดยอนเฮก รับราชการอยู่ในทะเลถึง ๓ ปี บัดนี้ ใกล้ถึงคราวจะกลับไปเมืองไหน ๆ ได้เที่ยวไปหมด แต่เมืองไทยยังไม่ได้ เห็นจึงเข้ามาจะขอเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินสยาม ครั้นเวลาเย็นวันนั้น กงสุล อังกฤษเขียนจดหมายมาถึงข้าฯ ว่า ลอร์ด ยอนเฮ จะขอเข้ามาเฝ้า โดยทางพระราชไมตรี... ๗๒

ส่วนความที่ไทยฟ้องอังกฤษเรื่องยิงเมืองตรังگانูนั้น คณะเสนาบดีของ อังกฤษตัดสินว่า เจ้าเมืองสิงคโปร์มีความผิด ควรให้รัฐบาลไทยคิดปรับเอาเงินค่าใช้จ่าย ที่ไปจับสุดต่านมหมุก กับเบี้ยเลี้ยงสุดต่านมหมุกและบำเหน็จทั้งหมด ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลอังกฤษ ยังได้ออกคำสั่งไปยังผู้ว่าราชการเมืองขึ้นแถบทะเลจีนทั้งหมดว่า มิให้กระทำการเกี่ยวข้อง

๗๒ พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงกรมหมื่นบวรวิไชยชาญ เรื่องเรือรบอังกฤษยิงเมืองตรังگانู, ลงวันที่ อาทิตย์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๔ ปีจอ พ.ศ. ๒๔๐๕ (ค.ศ. ๑๘๖๔) หมายเหตุเหตุการณ์ที่ ๔ เลขที่ ๓๒๔ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ไม่ว่าประการใดกับเมืองซึ่งไม่ได้เป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ นอกจากได้รับอนุญาตจากรัฐบาลอังกฤษที่กรุงลอนดอน^{๗๓} เจ้าเมืองสิงคโปร์ถึงกลับเรียกตัวกลับแล้วเปลี่ยนตัวเจ้าเมืองใหม่

ฝ่ายสุลต่านมหมุคัมั้น ครั้นทราบว่าวันอาทิตย์ได้เมืองปะหังแล้วก็หุลลากลับไป ครั้นไทยไม่อนุญาตก็หนีไปอยู่เมืองปะหังเอง แต่อยู่ได้ไม่นานก็ถึงแก่กรรม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า นโยบายของรัฐบาลอังกฤษตั้งแต่แรกเริ่มเข้ามามีดินแดนอยู่ในกาลสมุทรมลายูจนกระทั่งหลังจากการทำสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. ๒๓๔๘ แล้วยังคงยึดมั่นต่อนโยบาย "ไม่เข้าแทรกแซง" ในหัวเมืองมลายู มุ่งแต่ประโยชน์ทางการค้าเป็นสำคัญ แต่ชาวอังกฤษที่อยู่ท่ามาหากินในแหลมมลายูตลอดจนเจ้าเมืองอาณานิคมของอังกฤษในดินแดนนี้ มักจะมีนโยบายขัดแย้งกับนโยบายของรัฐบาลที่ลอนดอนเสมอ ทั้งนี้เพราะพ่อค้าอังกฤษตลอดจนเจ้าเมืองเหล่านี้ต้องการให้อังกฤษยึดหัวเมืองมลายูเป็นอาณานิคมทั้งหมด เพื่อความสะดวกในการปกครองและเพื่อผลประโยชน์ในด้านการค้า ซึ่งต่อมานโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนจำต้องเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากแรงกระตุ้นของบริษัทร้าและพ่อค้าอังกฤษที่อยู่ในแหลมมลายูเป็นสำคัญ

นโยบายของอังกฤษในมลายูในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดยสนธิสัญญาเบอร์นี พ.ศ. ๒๓๖๔ (ค.ศ. ๑๘๒๑) อังกฤษยอมรับว่าอำนาจอธิปไตยของไทยเหนือดินแดนหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ในแหลมมลายู และโดยสนธิสัญญาเดียวกันนี้เองรับประกันรัฐเประและเซลังงอร์จากการโจมตีของไทยและรัฐใกล้เคียงสนธิสัญญาที่แอนเคอสนทำในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) ระบุกำหนดมิให้รัฐทั้งสองรุกรานซึ่งกันและกัน ดังนั้นรัฐเประและเซลังงอร์จึงเป็นรัฐที่อยู่ใต้ความอารักขาของอังกฤษ นอกจากนี้โดยสนธิสัญญาอังกฤษมีสิทธิเหนือรัฐยะโฮร์และปะหัง อังกฤษมีส่วนควบคุมการติดต่อกับต่างประเทศของรัฐทั้งสอง^{๗๔}

^{๗๓} RUPERT EMERSON, MALAYSIA, p. 102

^{๗๔} C.D. COWAN, NINETEENTH CENTURY MALAYA: THE ORIGINS OF BRITISH POLITICAL CONTROL, (N.P. Oxford University Press, 1961) Vol II, p.18

อังกฤษยึดถือนโยบาย "ไม่แทรกแซง" (NON-INTERVENTION) เป็นหลัก ปฏิบัติตลอดมา จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๑๔ (ค.ศ. ๑๘๗๑) มีปัจจัยสำคัญหลายประการที่ผลักดันให้อังกฤษต้องเปลี่ยนนโยบายเข้ามาแทรกแซงในมลายู กล่าวคือ อังกฤษกลัวการแทรกแซงจากมหาอำนาจอื่นได้แก่เยอรมันและรัสเซีย อันจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของอาณานิคมอังกฤษในอินเดีย และเส้นทางทะเลไปยังประเทศอื่นรวมทั้งฐานทัพในเส้นทางเหล่านั้น ทั้งเพื่อเป็นการสะกັตกันอันตรายจากการคุกคามของฝรั่งเศสในอินโดจีนซึ่งอังกฤษแน่ใจว่า หากประเทศไทยต้องตกเป็นของฝรั่งเศสเมื่อใด อังกฤษจะต้องเผชิญกับความพยายามของฝรั่งเศสที่จะขยายอำนาจเข้าไปในรัฐมลายูเมื่อนั้น ประจวบกับมีการเปลี่ยนแปลงในวงการเมืองของอังกฤษเองมีการเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีในคณะรัฐบาล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมคนใหม่คือ คิมเบอร์ลี (KIMBERLEY) มีนโยบายจะขยายอิทธิพลอังกฤษออกไปอย่างกว้างขวาง ดังนั้นการจะให้มหาอำนาจอื่นเข้ามายุ่งเกี่ยวในมลายู... "ย่อมจะเป็นไปไม่ได้สำหรับเราที่จะยินยอมให้มหาอำนาจยุโรปชาติหนึ่งชาติใด เข้ามาอารักขารัฐหนึ่งรัฐใดในแหลมมลายู"^{๗๕} ทั้งนี้เพื่อเป็นการพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการลงทุนของพ่อค้าอังกฤษในแหลมมลายู อังกฤษแต่งตั้ง เซอร์ แอนดรูว์ คลาร์ก (SIR ANDREW CLARKE) เข้ารับตำแหน่งเจ้าเมืองสิงคโปร์คนใหม่ให้มีหน้าที่ส่งเสริมความสงบสุขและความเป็นระเบียบของรัฐมลายู ตลอดจนรักษาความปลอดภัยทางการค้าของอังกฤษกับรัฐมลายู โดยอังกฤษมีนโยบายว่า

...จะสมควรหรือไม่ที่จะแต่งตั้งข้าราชการอังกฤษไปอยู่ประจำในรัฐใดรัฐหนึ่ง เป็นของแน่ที่การแต่งตั้งเช่นนั้นจะกระทำไ้ด้วยความเต็มใจของรัฐบาลพื้นเมืองกวาง...^{๗๖}

^{๗๕} Op.cit.p.168 "It would be impossible for us to consent to any European Power assuming the Protectorate of any state in the Malayan Peninsula".

^{๗๖} WINSTEDT, MALAYA AND ITS HISTORY, p. 65 "...especially to consider whether it would be advisable to appoint a British officer to reside in any of the states. Such an appointment could, of course, only be made with the full consent of the native government."

ในปลาย พ.ศ. ๒๔๑๖ (ค.ศ. ๑๘๗๓) อังกฤษให้ความสนับสนุนรายาบูคา
อับดุลลาห์ขึ้นเป็นสุลต่านรัฐเปรักแทนสุลต่านอิสมาอิลซึ่งถูกถอดออกไป อังกฤษได้รับเกาะ
บังกอร์และตำบลคิงคิงส์ (Dingings) ผนวกเข้าไปในดินแดนของตนด้วย อังกฤษทำความ
ตกลงบังกอร์ (PANGKOR ENGAGEMENT) เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๗ (ค.ศ.
๑๘๗๔) กับสุลต่านเประสนธิสัญญาบังกอร์นับเป็นสนธิสัญญาที่สำคัญ เประเป็นการเปิดทางให้
อังกฤษนำระบบเรสิเดนต์ (RESIDENTIAL SYSTEM) เข้าไปใช้ในรัฐเประเป็นรัฐแรกซึ่ง
ต่อมาได้ขยายไปยังรัฐมลายูทุกรัฐ ^{๗๗}

อำนาจหน้าที่ของเรสิเดนต์มีบ่งไว้ในสัญญาข้อ ๕ ว่า "รายได้ทั้งหมดและการ
แต่งตั้งทั้งหลายจะเก็บและกระทำในนามของสุลต่าน" ^{๗๘} ข้อ ๖ "สุลต่านรับและจัดหาที่พักอัน
เหมาะสมสำหรับข้าราชการชาวอังกฤษ ตำแหน่งเรสิเดนต์ซึ่งจะได้รับการแต่งตั้งมายังราช
สำนักของสุลต่านและคำแนะนำของเขาต้องได้รับการไต่ถามและปฏิบัติตามในปัญหาทุกข้อนอก
จากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและขนบธรรมเนียมของชาวมลายูเท่านั้น" ^{๗๙} และข้อ ๑๐ "การเก็บ
รวบรวมและความคุมเงินไต่ทั้งหมด ตลอดจนกิจการบริหารประเทศโดยทั่วไป กระทำภายใต้คำ
แนะนำของเรสิเดนต์เหล่านี้" ^{๘๐}

^{๗๗} KENNEDY, A HISTORY OF MALAYA A.D. 1400-1959, p. 157

^{๗๘} EMILY SADKA "THE STATE COUNCIL IN PERAK AND SELANGORE 1877-1899
" PAPER OF MALAYAN HISTORY (University of Malaya, 1962) p. 90 "... that all
revenues be collected and all appointment made in the name of the Sultan".

OP.CIT., "...that the Sultan receive and provide a suitable residence
for a British Officer, to be called Resident, who shall be accredited to his
court, and whose advise must be asked and acted upon on all questions
other than these touching Malay religion and custom".

OP.CIT., "...that the collection and control of all revenues and the
general administration of the country be regulated under the advice of these
Residents".

ในปีเดียวกันนั้นเองรัฐบาลเซลังงอร์และรัฐสุโขทัย-อุจง (SUNGHEI UJONG) ก็ขอเรสิเดนต์อังกฤษบ้าง เนื่องจากเรสิเดนต์ในสมัยแรก ๆ ไม่มีความรู้ความชำนาญในชนบท ประเพณีของชาวมลายู ทั้งเรสิเดนต์เข้าไปเกี่ยวข้องในการปกครองด้วย เช่น เข้าไปจัดการเรื่องการค้า เรื่องการตำรวจ ทำให้ชาวมลายูส่วนใหญ่ไม่พอใจเรสิเดนต์ของคน^{๘๑} ในวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๘ (ค.ศ. ๑๘๗๕) เรสิเดนต์เบิชถูกลอบฆ่าตายในรัฐเประ อังกฤษต้องส่งกำลังทหารจากสิงคโปร์และอินเดียนไปปราบปราม เนรเทศผู้ลอบฆ่าและผู้เกี่ยวข้องออกไปจากรัฐ ทั้งนี้ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๘ - พ.ศ. ๒๔๒๓ (ค.ศ. ๑๘๗๕ - ๑๘๘๐) รัฐบาลอังกฤษจึงไม่สนับสนุนการแผ่อิทธิพลเข้าไปในรัฐมลายูเลย ทั้งได้ออกคำสั่งไปยังเรสิเดนต์ทั้งสามรัฐว่า ให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้แนะนำไปให้ผู้ปกครอง^{๘๒}

เซอร์ ฮิว โลว์ (SIR HUGH LOW) เป็นรัฐเรสิเดนต์รัฐเประระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๐ - ๒๔๓๒ (ค.ศ. ๑๘๗๗ - ๑๘๘๙) เป็นผู้วางแผนการจัดการปกครองเหนือรัฐในอารักขาของอังกฤษทั้งหมด โดยการนำเอาการจัดตั้งสภาของรัฐ (STATE COUNCIL) ขึ้นเป็นครั้งแรกในมลายูตามแบบที่อังกฤษปกครองอินเดียน สภาของรัฐมีผู้ลอบฆ่าเป็นประธาน สมาชิกประกอบด้วยเรสิเดนต์ข้าราชการ หัวหน้าคนสำคัญชาวมลายูและนักธุรกิจชาวจีนฝ่ายละ ๒ - ๓ คน แล้วแต่ผู้ลอบฆ่าจะเลือกขึ้นมา สภาของรัฐมีหน้าที่ในการออกกฎหมาย การคลัง ตลอดจนกิจการอย่างอื่น ภาษาที่ใช้ในที่ประชุมใช้ภาษามลายู นอกจากนี้หัวหน้าชาวมลายูได้รับตำแหน่งทางการปกครองสลับกันไป ในเวลาต่อมาเรสิเดนต์ก็ค่อย ๆ มีอำนาจควบคุมสภามากขึ้นทุกทีจนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ภายใต้การปกครองแบบสภาของรัฐ รัฐมลายูทั้งสามเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็วและเศรษฐกิจดีขึ้น ตัวอย่างรัฐเประตั้งแต่มีสภาของรัฐตั้งขึ้นภายในเวลา ๖ ปี หนี้สินซึ่งมีอยู่ถึง ๘๐๐,๐๐๐ เหรียญ ได้หมดไปทั้งประชากรก็เพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว^{๘๓} ใน พ.ศ. ๒๔๒๓ (ค.ศ. ๑๘๘๐) อิมเบอร์ดีจึงสนับสนุนมติของสภา...

^{๘๑} THIO, THE BRITISH FORWARD MOVEMENT 1880-1889, p. 122

^{๘๒} EMERSON, p. 127

^{๘๓} WINSTEDT, MALAYA AND ITS HISTORY, p. 69

กลับเข้ารับตำแหน่งในกระทรวงอาณานิคมอีกครั้งหนึ่ง ประกอบด้วยมีการแต่งตั้ง เซอร์ เฟรด
เคอริค เวลด์ (SIR FEDERICK WELD) เป็นเจ้าเมืองสิงคโปร์คนใหม่ เวลด์มีความ
เชื่อมั่นว่าประโยชน์ของการขยายอาณานิคมในมลายูจะมีผลดีทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ^{๔๔}
เขามีความต้องการจะส่งเสริมการค้าของชาวอังกฤษในมลายู กลัวการเข้าแทรกแซงของ
เยอรมนีและรัสเซียในภูมิภาคแถบนี้ รวมทั้งความกระตือรือร้นในอันที่จะไม่ยอมให้อังกฤษเสีย
เปรียบฝรั่งเศสในอินโดจีนทำให้เวลด์เสนอไปยังรัฐบาลอังกฤษว่า จีนแดนรัฐมลายูทั้งหมดควร
จะอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษเพื่อประโยชน์ต่อประเทศอังกฤษและต่อชาวพื้นเมืองมลายู
เอง แต่รัฐบาลที่กรุงลอนดอนไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของเวลด์ แต่คิมเบอร์ลีรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงอาณานิคมสนับสนุนแผนการของเวลด์โดยออกคำสั่งว่า "นโยบายโดยส่งไปซึ่งพึง
ปฏิบัติตาม คือหลีกเลี่ยงการผนวกดินแดนแก่กระสุนเจ้าผู้ครองชาวพื้นเมืองให้ปกครองให้ดี
และปรับปรุงดินแดนของตน อังกฤษจะเข้าเกี่ยวข้องกับข้อเมื่อการปกครองนั้นดำเนินไปจนถึง
จุดที่เห็นว่าจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อความสงบและความเจริญรุ่งเรืองของแหลม" ^{๔๕}

โดยคำสั่งนี้เวลด์ก็ดำเนินการกระชับสัมพันธ์ไมตรีกับรัฐเล็ก ๆ ๙ รัฐในเนกรี
เซมบิลัน ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๕ - ๒๔๒๙ (ค.ศ. ๑๘๘๒ - ๑๘๘๖) โดยให้ความช่วยเหลือ
ด้านการเงินเพื่อพัฒนาารัฐ ในไม่ช้าอังกฤษก็เริ่มเข้าควบคุมรายได้รายจ่ายของรัฐ ตลอดจน
การศาลและควบคุมการปกครองทั้งหมด ใน พ.ศ. ๒๓๒๘ (ค.ศ. ๑๘๘๕) ก็รวมรัฐทั้งหมด
เข้าเป็นรัฐเดียวคือรัฐ เนกรี เซมบิลัน (NEGRI SEMBILAN) มีเรสซิเดนต์อังกฤษเข้าไป
ประจำ ^{๔๖}

^{๔๔} THIO, THE BRITISH FORWARD MOVEMENT 1880-1889, p. 122

^{๔๕} OP.CIT., p. 125-126 "...The general policy which should be pursued is to avoid annexation, to encourage the Native Rulers to govern well and to improve their territories and only to interfere when mis-government reaches such a point as seriously endanger the peace and prosperity of the Peninsula".

^{๔๖} WINSTEDT, MALAYA AND ITS HISTORY, p. 73

เป้าหมายต่อไปของเวลด์ คือ รัฐปะหัง ซึ่งเป็นรัฐใหญ่อยู่ทางภาคตะวันออกสุดด้านของปะหังยอมให้ชาวต่างชาติมีทั้งคนจีนและชาวยุโรปเข้ามาตั้งบ้านทำเหมืองแร่ที่บุกซึ่งมีอยู่จำนวนมากในรัฐ อังกฤษเกรงมหาอำนาจยุโรปชาติอื่นเช่น เยอรมนีหรือฝรั่งเศสจะถือโอกาสเข้ามาเกี่ยวข้องกับรัฐปะหัง ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๘๕) อังกฤษจึงส่ง สเวทเทน แสม เข้าไปในรัฐปะหังเพื่อไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างเจ้าผู้ครองรัฐ ดังนั้นปะหังจึงยอมทำสนธิสัญญากับอังกฤษในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) รับนายฮิว ครีฟฟอร์ด ตัวแทนอังกฤษทำหน้าที่เหมือนกงสุลเข้าไปประจำในปะหัง^{๔๗} สนธิสัญญายังระบุให้ปะหังมีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากอังกฤษในกรณีที่ถูกรุกรานจากภายนอก อังกฤษมีอำนาจควบคุมการค้าต่างประเทศของปะหัง จึงสามารถป้องกันมิให้มหาอำนาจชาติอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับปะหังได้ ส่วนการปกครองอยู่ในมือของบันคานาห์ผู้ครองรัฐ ครั้นถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๑ มีคนจีนในบังคับอังกฤษถูกฆ่าตายในบริเวณวังของสุลต่านที่เมืองเปกาน (PEKAN) อังกฤษจึงบีบบังคับให้ปะหังยอมรับ เติ เคนต์อังกฤษไปประจำในปะหัง^{๔๘}

ส่วนรัฐยะโฮร์ซึ่งอยู่ทางตอนใต้สุดเป็นรัฐเดียวที่สามารถรักษาความสงบและความเป็นระเบียบไว้ได้ เพราะอาบู เบการ์ (ABU-BAKER) มหาราชผู้ครองยะโฮร์ในขณะนั้นเป็นผู้เฉลียวฉลาดในการปกครองบ้านเมืองโดยอาศัยคำแนะนำบางประการของอังกฤษ ทำนุบำรุงการค้า การลงทุนและการเกษตรกรรม ทำให้เป็นที่พอใจของพ่อค้าทั้งในมลายูและสิงคโปร์ อังกฤษสามารถทำสนธิสัญญากับยะโฮร์เพียงให้ความคุ้มครองมิให้ยะโฮร์ถูกรุกรานจากศัตรูภายนอกและรับรองการเปลี่ยนฐานะจากราชชั้นเป็นสุลต่าน ส่วนยะโฮร์ก็สัญญาว่าจะไม่ทำความตกลงใด ๆ หรือให้สัมปทานแก่ชาติใด นอกจากชาวอังกฤษหรือคนในบังคับอังกฤษ ยะโฮร์จะยินยอมรับตัวแทนชาวอังกฤษ ซึ่งทำหน้าที่เหมือนกงสุล ถ้าอังกฤษมีความประสงค์เช่นนั้น^{๔๙} ดังนั้นจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๙๑๔) ยะโฮร์

๔๗. EMERSON, MALAYSIA: A STUDY IN DIRECT AND INDIRECT RULE, P. 133-134

๔๘. GINSBURG AND ROBERTS, MALAYA, P. 43

๔๙. WINSTEDT, MALAYA AND ITS HISTORY, P. 76

จึงยังคงรักษาความเป็นเอกราชภายในรัฐของคนไว้ได้

กล่าวโดยสรุประยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๑ นั้น อังกฤษสามารถเข้าควบคุมรัฐทั้ง ๔ ทางตอนใต้ของไทย ด้วยสนธิสัญญาซึ่งมีข้อความคล้ายคลึงกัน เป็นส่วนใหญ่ คือ :-

- (๑) รัฐทั้ง ๔ ตกลงยอมรับการอารักขาของอังกฤษ และจะไม่เกี่ยวข้องกับมหาอำนาจต่างชาติ นอกจากจะติดต่อกับอังกฤษ
- (๒) อังกฤษให้ความอารักขามีให้ถูกรุกรานจากมหาอำนาจต่างชาติ
- (๓) ให้ข้าราชการอังกฤษตำแหน่ง เรสซิเดนต์มาประจำอยู่ในแต่ละรัฐ มีหน้าที่ให้คำแนะนำซึ่งจะต้องให้การปฏิบัติทุกเรื่อง ยกเว้นแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและชนบประเพณีของชาวมลายู

ตั้งนั้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ (ค.ศ. ๑๘๗๔) เป็นต้นมารัฐต่าง ๆ ทางตอนใต้ของราชอาณาจักรไทยต่างตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอังกฤษทั้งสิ้น

นโยบายการปกครองของอังกฤษในมลายู

รัฐมลายูภายใต้การควบคุมของอังกฤษเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วมีการจัดตั้งระบบการเก็บภาษี การตรวจสอบที่ดิน การใช้กฎหมายแบบอังกฤษ วิเริ่มการศึกษาสำหรับชุมชน การคลังและการค้าของรัฐพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว รัฐใช้เงินบำรุงการคมนาคมขนส่งและส่งเสริมสินค้าทางเกษตรกรรม ในปลายปีพุทธศตวรรษที่ ๒๔ นี้เองมีผู้เริ่มเอาต้นยางพารามาปลูกในมลายูซึ่งต่อมากลายเป็นสินค้าออกที่ทำรายได้ให้รัฐแทนฝิ่น^{๕๐}

การปกครองรัฐมลายูของอังกฤษในระยะนี้ ข้าราชการอังกฤษตำแหน่ง เรสซิเดนต์ มีอำนาจเต็มที่และมีอิสระในการปกครองรวมทั้งการพัฒนารัฐให้เป็นไปตามความคิดเห็นของตน สภาของรัฐ (STATE COUNCIL) ซึ่งมีหน้าที่ออกกฎหมายสามารถเพียงให้คำแนะนำต่อเรสซิเดนต์ และสุดท้ายก็ไม่อาจผูกมัดให้เรสซิเดนต์ปฏิบัติตามคำแนะนำนั้น ๆ เสมอไป^{๕๑}

^{๕๐} J.S. FURNIVALL, COLONIAL POLICY AND PRACTICE (New York: New York University Press, 1956) P. 363

^{๕๑} EMERSON, MALAYSIA: A STUDY IN DIRECT AND INDIRECT RULE, P. 144

นอกจากนี้รัฐบาลอาณานิคมซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่สิงคโปร์ อาจควบคุมนโยบายการปกครองของ
 เบลีเคนต์ทั้งหมดได้ ไม่มีการประชุมหารือกันระหว่างรัฐต่อรัฐ ทั้งลักษณะภูมิประเทศมีการ
 คมนาคมลำบากทำให้การตรวจตราทำได้ยาก ดังนั้นเพื่อจัดมลร้ายต่อเศรษฐกิจและการเมือง
 ของมลายู ใน พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) สเวทเตนแฮมซึ่งดำรงตำแหน่งเรสซิเดนต์
 ประจำรัฐเประ จึงเสนอแผนการที่จะรวมรัฐทั้ง ๔ เข้าเป็นสหพันธรัฐ มีเรสซิเดนต์เยเนรอล
 (RESIDENT GENERAL) เป็นผู้กำกับราชการใช้อำนาจผ่านทางเรสซิเดนต์ประจำรัฐทั้ง ๔
 โดยมีข้าหลวงใหญ่ (HIGH COMMISSIONER) ที่สิงคโปร์เป็นผู้ควบคุมดูแลอีกต่อหนึ่ง ^{๕๒}
 ในวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. ๑๘๙๖) รัฐเประ เซลังงอร์ เนกรี เซมบิลัน
 และปะหัง ก็รวมกันเข้าเป็นสหพันธรัฐมลายู (FEDERATED MALAY STATES) หรือที่เรียก
 โดยทั่วไปว่า รัฐมลายูในอารักขา (PROTECTED MALAY STATES) จากข้อกำหนดของสนธิ
 สัญญาตั้งสหพันธรัฐนั้น กำหนดให้เรสซิเดนต์-เยเนรอลเป็นตัวแทนของรัฐบาลอังกฤษ สุลต่าน
 จะต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของเรสซิเดนต์-เยเนรอลในทุก ๆ เรื่อง ยกเว้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ
 ศาสนาและประเพณีของมลายู เรสซิเดนต์-เยเนรอลจะจัดการควบคุมการปกครองเหนือรัฐ
 ทั้ง ๔ โดยได้รับความร่วมมือจากเรสซิเดนต์ของแต่ละรัฐ และจะปกครองโดยขึ้นตรงต่อผู้ว่า
 ราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ สถานของรัฐแต่ละรัฐมีอำนาจนิติบัญญัติและการคลัง นอกจากนี้ตาม
 สนธิสัญญาจะจัดให้มีการประชุมเป็นครั้งคราวระหว่างรัฐ และจะจัดตั้งองค์การบางชนิดร่วมกัน
 เช่น องค์การรถไฟ สุลต่านรัฐทั้ง ๔ ต่างเชื่อว่าการร่วมเข้าเป็นสหพันธรัฐจะทำให้บ้านเมือง
 เจริญก้าวหน้า มั่งคั่งและขจัดความขัดแย้งและริษยาระหว่างรัฐให้หมดไป ^{๕๓}

ภายใต้ระบบที่ตั้งขึ้นใหม่นี้อำนาจในการปกครองส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของ
 เรสซิเดนต์เยเนรอลโดยสุลต่านแทบไม่มีส่วนเลย อีก ๖ ปีต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙)
 แอนเดอร์สัน (ANDERSON) ข้าหลวงใหญ่อังกฤษต้องการเพิ่มอำนาจให้สุลต่านและลดอำนาจ
 ของเรสซิเดนต์เยเนรอลลง ได้จัดตั้งสภาของสหพันธรัฐ (FEDERAL COUNCIL) ขึ้นมีข้าหลวง
 ใหญ่เป็นประธาน สมาชิกประกอบด้วยเรสซิเดนต์เยเนรอลลรัฐฐานะมาเป็นเลขานุการอาณานิคม

^{๕๒} EMERSON, OP. CIT. P. 136-137

^{๕๓} GINSBERG AND ROBERTS, OP. CIT. P. 431

(COLONIAL SECRETARY.) นอกจากนั้นประกอบด้วยสุลต่านและเรสซิเดนต์ของรัฐทั้ง ๔
ข้าหลวงใหญ่จะแต่งตั้งสมาชิกอย่างไม่เป็นทางการ (UNOFFICIAL MEMBERS) อีก ๔ คน
โดยได้รับความเห็นชอบจากพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ ภาษาที่ใช้ในการประชุมคือ ภาษาอังกฤษ
แต่เมื่อสภาของสหพันธรัฐจัดตั้งขึ้นมาจริง ๆ สุลต่านถูกกลอำนาจลงมาเท่ากับสมาชิกธรรมดา
ไม่มีสิทธิยับยั้ง หรือเป็นประธานในที่ประชุมหรือให้การรับรองสมาชิกใหม่ สภาของสหพันธรัฐ
รวมอำนาจไว้ในมือทั้งหมด ๕๔

อย่างไรก็ดีแม้อังกฤษจะใช้นโยบาย "แทรกแซง" กับรัฐมลายูทางตอนใต้
แต่สำหรับรัฐมลายูทางเหนือซึ่งเป็นประเทศราชของไทยนั้น อังกฤษพยายามจะเลี่ยงมิให้เกิด
การปฏิบัติอันเป็นการทำทาสสิทธิของไทย การเคลื่อนไหวเพื่อขยายจักรวรรดิอังกฤษในแหลม
มลายูหยุดอยู่แค่พรมแดนประชิดกับไทย เพราะอังกฤษมีนโยบายต่างประเทศว่า ไทยควรจะมี
คำรองความเป็นประเทศเอกราชและเป็นมิตรกับอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษได้เคยรับรองสิทธิ
ของไทยเหนือดินแดนหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้แล้วประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเนื่องด้วย
เวลานั้นฝรั่งเศสเป็นประเทศคู่แข่งที่สำคัญของอังกฤษในการแสวงหาอาณานิคม ๕๕

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นต้นมาอาณานิคมของฝรั่งเศสในคาบสมุทรมอินโดจีน
เข้ามาประชิดกับพรมแดนทางตะวันออกของไทย ดังนั้นไทยจึงอยู่ในระหว่างดินแดนการปกครอง
ของฝรั่งเศสด้านหนึ่งและของอังกฤษอีกด้านหนึ่ง ประเทศไทยมีความสำคัญขึ้นในฐานะ "ดินแดน
กันกระแทก" (BUFFER AREA) ระหว่างมหาอำนาจทั้งสอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่าทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสต่างกำลังแข่งขันกันที่ดินแดนส่วนนี้ พระองค์
จึงทรงยึดถือพระราโชบายแบบ "เอาตัวรอด" (SURVIVAL POLICY) โดยถือประโยชน์
การแข่งขันระหว่างชาติทั้งสอง ซึ่งต่างก็กำลังจับตากุมเชิงรุกการเคลื่อนไหวของแต่ละฝ่าย
อย่างระมัดระวัง ด้วยเหตุนี้อังกฤษจึงไม่อาจกระทำการรุนแรงอย่างไรต่อพรมแดนไทยด้าน
มลายู เนื่องจากเกรงว่าฝรั่งเศสจะถือเป็นข้ออ้างที่จะปฏิบัติการด้านพรมแดนด้านตะวันออก
ของไทยในทำนองเดียวกัน ทั้งกระทรวงอาณานิคมและกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษต่าง

๕๔) BURSON เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘ - ๑๕๐

๕๕) THIO เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗

มีความเห็นพ้องกันว่า ด้วยเหตุผลสำคัญทางการเมืองและทางยุทธศาสตร์ อังกฤษไม่อาจยอมให้มหาอำนาจยุโรปชาติใดหนึ่งเข้ามาตั้งหลักแหล่งในแหลมมลายูได้ ^{๕๖}

อย่างไรก็ตามรัฐบาลอังกฤษต้องเผชิญกับปัญหาสำคัญในเวลาต่อมาคือ รัฐบาลฝรั่งเศสส่งตัวแทนเข้ามาขอสัมปทานขุดคอคอดกระกับฝ่ายไทย ซึ่งถ้าฝรั่งเศสได้รับสิทธิดังกล่าวการค้าขายของอังกฤษย่อมต้องได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหนัก เพราะเส้นทางการค้าจะเปลี่ยนไป สิงคโปร์ในฐานะเมืองท่าทางตะวันตกจะลดความสำคัญลง ฝรั่งเศสจะเข้ามาถือสิทธิพลในเขตที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดของลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นการฉีกจุดประสงค์ทางการเมืองของอังกฤษ ดังนั้นอังกฤษจึงขอสัมปทานจากไทยเช่นกัน ทำให้ฝรั่งเศสไม่ไว้วางใจในท่าทีของอังกฤษเกรงอังกฤษจะยึดไทยเป็นรัฐในอารักขา ในเวลาเดียวกันพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นผลร้ายที่จะเกิดจากการขุดคอคอดกระนี้ และใคร่จะตัดปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการให้สัมปทาน พระองค์จึงทรงประกาศให้ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสทราบว่า พระองค์ไม่ทรงเห็นผลประโยชน์ที่ไทยจะได้รับจากการขุดคอคอดกระจึงทรงเห็นว่าไม่มีเหตุผลใดที่จะให้สัมปทานในกรณีนี้แก่อังกฤษหรือฝรั่งเศส

พระราชโองบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในกรณปกครองหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้

สนธิสัญญาเบอร์นี ซึ่งกระทำใน พ.ศ. ๒๓๖๕ (ค.ศ. ๑๘๒๒) มาตรา ๑๒ ระบุไว้ว่า "เมืองไทยไม่ไปขัดขวางทางการค้า ณ เมืองตรังگانู กลันตัน ให้ลูกค้าพวกอังกฤษได้ไปมาค้าขายโดยคล่องสะดวกทั่วหน้าเหมือนแต่ก่อน อังกฤษไม่ไปเบียดเบียนรบกวนเมืองตรังگانู กลันตัน ด้วยการสิ่งใด" ^{๕๗} อังกฤษตีความหมายสัญญาข้อนี้บิดเบือนไปว่าตนมีสิทธิจะเข้าคุ้มครองรัฐนี้ได้และได้พยายามชักจูงให้เจ้าผู้ครองรัฐทั้งสองหันไปสวามิภักดิ์กับตน กลันตันซึ่งอยู่ใกล้กับไทยไม่ค่อยกล้าแสดงปฏิกริยากระด้างกระเดื่องต่อไทยมากนัก ผิดกับตรังگانูซึ่งอยู่ห่างไกลมักจะมีปฏิบัตินอกรีต และกระทำการละเมิดอำนาจของไทยหลายครั้ง เช่น

^{๕๖} THIO เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๕๗} หมายเหตุหมายเหตุศักราชที่ ๓ ส่วนหนึ่งของหนังสือฉัฎฎากรุงเทพฯ หัวต่อกรุงอังกฤษ

เจ้าเมืองไม่ยอมมาเข้าเฝ้าที่กรุงเทพฯ บางครั้งก็ไปขอความคุ้มครองจากอังกฤษ แต่อังกฤษยังเกรงใจไทยอยู่ เกรงว่าไทยจะเอาใจไปฝากไว้กับฝรั่งเศสมากกว่าคน ทำให้อังกฤษต้องสูญเสียผลประโยชน์ในไทย อังกฤษจึงมีใ้ให้ความร่วมมือกับเจ้าเมืองศรีลังกาอย่างจริงจัง

ในรัชสมัยนี้อังกฤษเข้ามาแทรกแซงโดยตรงในกิจการของหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ของไทยเป็นครั้งแรก กล่าวคือ ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๒) พระยาตรังภานุถึงแก่นนิจกรรมลง เวลค์เสนอให้อังกฤษคัดค้านต่อการที่ไทยจะแต่งตั้งเจ้าเมืองคนใหม่ตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมา โดยอ้างเหตุผลว่าเจ้าเมืองคนใหม่อาจทำให้ผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษต้องกระทบกระเทือน ซึ่งอังกฤษมีสิทธิตามสนธิสัญญาเบอร์นีข้อ ๑๒ แต่บัลแกรฟกงสุลอังกฤษในไทยไม่ยอมรับร่วมมือด้วย เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องภายในของไทยโดยตรงอังกฤษไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพราะจะทำให้ไทยซึ่งกำลังไว้ใจและหันเข้าพึ่งพาอังกฤษเพื่อหลีกเลี่ยงการคุกคามจากฝรั่งเศสหมดความเชื่อถือ เมื่อแทรกแซงโดยตรงกับรัฐบาลไทยไม่สำเร็จ เวลค์หันไปผูกมิตรกับพระยาภักดีและพระยาตรังภานุ ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๒) เขาเดินทางไปกลับคืนและตรังภานุในปิ้งซัน เซอร์ ซีซิล สมิท ผู้สืบตำแหน่งต่อจากเวลค์ซึ่งพ้นหน้าที่ไปแล้วได้ไปเยือนตรังภานุและกล่าวว่า ตรังภานุเป็นอิสระไม่มีใครติดต่อกับไทยนัก ทั้งคู่สุดท้ายก็ไม่เคยไปเมืองไทยเลย นอกจากนั้นรายงานคาเมืองตรังภานุยังได้ไปพูดที่สิงคโปร์ว่า ตรังภานุเป็นรัฐอิสระแต่ที่คองเกรงกลัวไทยเพราะเป็นเมืองที่เล็กกว่า

รัฐบาลไทยตระหนักถึงอันตรายอันจะเกิดจากการแทรกแซงของอังกฤษในหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเตรียมการปรับปรุงการปกครองในหัวเมืองเหล่านี้ให้รัดกุมยิ่งขึ้น ใน พ.ศ. ๒๔๑๘ (ค.ศ. ๑๘๗๑) ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการปกครองของประเทศใกล้เคียงเช่น เสตรทเซตเตอลเมนต์ของอังกฤษ พม่า อินเดีย เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับได้แวะประพาสหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันตกมีเมืองพังงา ภูเก็ต ไทรบุรี เพื่อทรงทราบภูมิประเทศของท้องถิ่น การปกครองและความเป็นอยู่ของราษฎรในเมืองนั้น ๆ จะได้เป็นสื่อนำมาประกอบพระราชโบายที่จะ

รวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ ทั้งหัวเมืองชั้นในและหัวเมืองประเทศราชให้เป็นปึกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทรงประทับแรมที่เมืองไทรบุรีคืนหนึ่ง รุ่งขึ้นจึงเสด็จทางสถลมารคซึ่งทำใหม่ มาลงเรือพระที่นั่งมาถึงเมืองสงขลา ๕๔

ใน พ.ศ. ๒๔๑๕ (ค.ศ. ๑๘๗๒) โปรกเกล้าเลื่อนยศพระยาไทรบุรีขึ้นเป็นเจ้าพระยา โดยพิจารณาเห็นความดีความชอบในการถวายการรับเสด็จเป็นอย่างดี อีกทั้งทำนุบำรุงบ้านเมืองตลอดจนสร้างถนนตั้งแต่เมืองไทรบุรีมาถึงเมืองสงขลา นอกจากนี้ยังมีความสามัคคีคุ้นเคยสนิทสนมกับรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ยิ่งกว่าหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้เมืองอื่น ๆ และโปรกเกล้า ๆ ใ้ยกเมืองไทรบุรีออกจากเมืองนครศรีธรรมราชมาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ๕๕

ครั้น พ.ศ. ๒๔๑๕ จีนเมืองภูเก็ตเป็นขบถจะไปเผาเมือง เจ้าหมื่นเสมอใจราชข้าหลวงรักษากองเมืองภูเก็ตได้มีหนังสือขอราชการชอกกองทัพเมืองไทรบุรี เมืองปลิส เมืองสตูล มาช่วยระงับเหตุ เจ้าเมืองทั้งสามรีบส่งทัพไปช่วยทันที่จึงโปรกเกล้า ๆ พระราชทานเครื่องอิสริยยศตอบแทนความดีความชอบทุกคน ๑๐๐

ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ (ค.ศ. ๑๘๗๙) เจ้าพระยาไทรบุรี (ตงกูอะหมัด) ถึงแก่อสัญกรรม เกิดแก่งแย่งตำแหน่งเจ้าเมืองขึ้น จึงมีท้องตราโปรกเกล้า ๆ ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ข้าหลวงเมืองตรังซึ่งชอบพอสนิทสนมกับวงศ์สกุลของเจ้าพระยาไทรบุรีเป็นการส่วนตัว ทั้งยังผูกภาษามลายูไ้คล้องแคล้วไปจัดการแก้ปัญห ในที่สุดทรงพระกรุณาโปรกเกล้า ๆ แต่งตั้งให้ตงกู ไชนาระฮิกบุตรคนโตเป็นพระยาไทรบุรี ตงกูอามีบุตรคนรองเป็นรายามุคาตามความเห็นชอบของพระญาติวงศ์ แต่พระยาไทรบุรี (ไชนาระฮิก) รับราชการอยู่เพียง ๒ ปีก็ถึงแก่อนิจกรรม จึงโปรกเกล้า ๆ แต่งตั้งพระเสด็จมรงค์รายามุคาเป็นพระยาไทรบุรี

๕๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒, หน้า ๗๘

๕๕ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูร, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐ - ๘๒

๑๐๐ วิชา รัตนานิกิตติ, ประวัติศาสตร์จังหวัดภูเก็ต, หน้า ๗๘

สืบไป ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. ๑๘๙๕) ก็โปรดเลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยา ๑๐๑

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสหัวเมืองประเทศราช ฝ่ายใต้อีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๓๑ (ค.ศ. ๑๘๘๘) และได้โปรดเกล้า ฯ พระราชทานยศ ครา ตลอดจนของที่ระลึกอื่น ๆ ให้แก่พวกภรรยาแลญาติ เพราะทรงทราบดีว่าทางเสตรทเขต เศลลแมนส์กำลังเฟื่องเล็งต้องการรัฐเหล่านี้ จึงทรงพยายามกระชับความผูกพันให้แน่นแนบ ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเมืองตรังกานูซึ่งมีท่าทางห่างเหินจากไทย ทรงคิดจะตั้งการไปรษณีย์ ขึ้นในตรังกานู โดยจะขอคิดต่อจากการไปรษณีย์ในสิงคโปร์ แต่พระยาตรังกานูคัดค้านไม่ ยินยอมให้แสดงบัตรพระบรมรูปรัชกาลที่ ๕ เซอร์ซีซิล สมิท ประท้วงว่าตรังกานูเป็นอิสระ ไทย ไม่ควรไปเกี่ยวข้องกับกิจการภายในของรัฐตรังกานู เขาเสนอให้อังกฤษประกาศเอาตรังกานู เป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษ แต่ฝ่ายรัฐบาลอังกฤษไม่เห็นด้วย เห็นว่าเป็นเรื่องรุนแรงไป ทั้งกระทรวงอาณานิคมของอังกฤษกำลังต้องแก้ปัญหาเรื่องนี้สิ้นของปะดัง จึงไม่ต้องการแทรก แขนงในเรื่องของตรังกานู

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสหัวเมืองประเทศ ราชฝ่ายใต้อีกหลายครั้งและได้เสด็จไปจนถึงเมืองกลันตันและตรังกานู ซึ่งยังไม่เคยมีพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ใดเสด็จไปยังเมืองทั้งสองมาก่อน จึงทำให้พระยาถลันตันและพระยาตรังกานู หันมาสวามิภักดิ์คือไทยยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน แม้แต่พระยาตรังกานูซึ่งห่างเหินกับไทยมากที่สุดก็กลับ จงรักภักดีถึงขนาดตามมาส่งเสด็จ

... ครั้นเสด็จพระราชดำเนินมาเรืออุบลนุรพทิศ ก็นายเรือเข้ามาส่ง ของถวาย เวลาจะถอยเรือออกไปทางสะพาน ก็ถวายบังคมอย่างธรรมเนียม ไทยโบราณ แล้วถอยเรือคอยส่งอยู่จนออกเรือพระที่นั่งไป... ๑๐๒

๑๐๑ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจักรพรรดิราชานุภาพ. คำนำหนังสือจดหมายเหตุและนิราศลอนดอน (พระนคร: หอพระสมุดวชิรญาณ, ๒๔๖๑) หน้า ๓๑

๑๐๒: กรมพระสมบคอบรมพันธ์, จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ ประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ. ๑๐๕, ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๒๔, ๑๒๕ (พระนคร: ร.พ. ไสภอติพรพรหมนากร, ๒๔๖๗) หน้า ๕ - ๑๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงใช้ยุทมนักน้ำใจของเจ้าเมือง
ประเทศราชฝ่ายใต้ทั้ง ๔ เมืองให้อ่อนน้อมต่อพระองค์ด้วยวิธีละม่อมอ่อนโยน ทรงแสดง
ให้เห็นน้ำพระทัยอันเต็มไปด้วยความปราณาคือต่อหัวเมืองเหล่านั้น ไม่ต้องการบังคับกดขี่ปล่อย
ให้จัดการทำนุบำรุงบ้านเมือง จักพิจารณาภายในของตนเองไม่ทรงเอาแบบอย่างการปกครอง
ของอังกฤษในรัฐอารักขาในมลายูมาปฏิบัติต่อหัวเมืองเหล่านี้ เพราะทรงเห็นแก่ประโยชน์ของ
เจ้าเมืองเอง ทั้ง ๆ ที่การปกครองของอังกฤษนำความเจริญมาสู่บ้านเมือง

... การที่เขาจัก จะว่าไม่มีก็ไม่ได้ เพราะมีประโยชน์แก่ตนเป็นอันมาก
แต่ไม่เป็นประโยชน์แก่เจ้าของเมือง... ๑๐๓

... เพราะเขาไม่มีความประสงค์อันใดนอกจากจะให้เมืองมลายูเป็นพระราช
อาณาเขตชั้นนอกติดกับฝรั่ง อีกประการหนึ่งเมืองเหล่านี้ปรากฏว่าอยู่ในของ
ไทย จะตกไปแก่อังกฤษเข้ามาบำรุงเราก็คงไม่ขาดทุนอันใด ชั่วแต่ไม่ได้ค้นไม้
เงินทองไม่เป็นราคาก็มากนัก แต่ยังรู้สึกว่าเป็นการเสียเกียรติยศอยู่ เพราะ
ฉะนั้นจึงอยากจะได้เห็นการซึ่งเป็นที่มั่นคงจะป้องกันเหตุนี้้อย่างให้เป็นขั้นเท่า
นั้น... ๑๐๔

นอกจากนั้นทรงหยิ่งเสียงการที่อังกฤษคิดจะรวมหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ทั้ง
๔ เมืองคือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปัตตานี เข้ากับมลายูของอังกฤษ ปรากฏว่า
ยังความตกใจให้แก่เจ้าเมืองทั้งหลายเป็นอันมาก ๑๐๕ ส่วนพระยาไทรบุรีนั้นได้ติดตามเสด็จ
โดยตลอดสนิทสนมกว่าเจ้าเมืองอื่น ๆ ทั้งสิ้นไ้มาส่งเสด็จถึงเมืองสงขลา พระยาไทรบุรีได้

๑๐๓. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาส
ทางบกทางเรือรอบแหลมมลายู ร.ศ. ๑๐๘ (พระนคร. ร.พ.โสภณพิพรรฒธนากร,
๒๔๗๕) หน้า ๓๒๕

๑๐๔. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๕

๑๐๕. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๗

กราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า

... พระยาไทรบุรีว่าตัวมีความรู้สึกมาช้านานแล้ว ว่าเราไต่ยกย่องทะนุบำรุงแต่เดิมและได้แสดงพระกรุณาต่อตัวเขาเป็นอันมาก มีความคิดอย่างเดียวว่าจะตั้งใจหักท้าวให้ถูกตามพระราชประสงค์ทุกอย่าง แต่การอันใดที่จะเป็นการผิดพลังไปค้าย ความโง่เขลาไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์นั้น แลเป็นพระราชอาชญาไม่พ้นเกล้า ฯ แต่มิได้มีความคิดอย่างหนึ่งอย่างใดนอกจากความซื่อสัตย์สุจริต
 เลย... ๑๐๖

ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ (ค.ศ. ๑๘๙๑) พระยาปลัดมณฑลขึ้นถึงแก่นิจกรมได้เกิดปัญหาสืบราชสมบัติถึงรบรากันขึ้น ไทยในฐานะเจ้าประเทศราชต้องเข้าไปใกล้เคียง โดยได้รับการร้องขอจากเมืองกลันตันเอง ครั้นเหตุการณ์สงบลงแล้ว เจ้าเมืองกลันตันเห็นว่าตำแหน่งเจ้าเมืองของตนไม่มีความมั่นคงมีผู้ปองร้ายอยู่ตลอดเวลา จึงขออยู่ในความอารักขาของอังกฤษ ขณะนั้นรัฐบาลอังกฤษหันไปสนใจกับกรณีขัดแย้งทางเขตแดนหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือของไทยกับพม่าของอังกฤษกำลังดำเนินการเจรจากับรัฐบาลไทยอยู่ และเห็นว่าหากหดยิบยกเอาเรื่องหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ของไทยเพิ่มเติมขึ้นมาอีกจะทำความยุ่งเหยิงให้กับไทยมากขึ้น ผลประโยชน์ที่จะได้จากเมืองกลันตันคงจะไม่พอกับการที่จะต้องเป็นศัตรูกับไทย อังกฤษจึงมิได้ดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับเมืองกลันตัน

การตกลงเรื่องเขตแดนประะ-รามันท์ (

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๔ - พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๑ - ๑๘๘๒) รัฐบาลอังกฤษในหลายขอให้ไทยแสดงเขตแดนอนระหว่างชายแดนเมืองประะที่ติดกับไทยในเขตจังหวัดปัตตานี โดยกล่าวหาว่าไทยเข้าครอบครองดินแดนส่วนหนึ่งของประะเป็นเวลานานแล้ว ทั้งยังได้เข้าเก็บภาษีในพรมแดนตะวันออกเฉียงเหนือที่ติดกับปัตตานีด้วย เวลต์เรียกร้องให้ไทยคืนสิทธิเหนือพื้นที่และราษฎรที่อาศัยอยู่ในดินแดนนั้นให้แก่ประะรวมทั้งห้ามเจ้าหน้าที่ของปัตตานีเข้า

เก็บภาษีตามที่เคยทำอยู่ด้วย ^{๑๐๓} ไทยปฏิเสธข้อกล่าวหา ทั้งขอให้อังกฤษระบุพื้นที่ในกรณี พิพาทว่าเป็นบริเวณใดเพราะปัญหาพรมแดนระหว่างไทยกับประเทศที่มีอยู่คือ พรมแดนระหว่าง ประและไทรบุรี ส่วนความเดือดร้อนเกี่ยวกับการเก็บภาษีไม่เคยได้รับรายงานมาก่อนเพื่อให้เป็นภาระแน่นอนขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพิไชยสงคราม มิสเตอร์แมกกาดี มิสเตอร์นิคโคเล อินจิเนีย ให้เจ้าพระยาวิเชียรคีรี นำคนทั้งหมดนี้ไปยังเมืองปัตตานีและเมืองรามันห์เพื่อตรวจเขตแดนทำแผนที่ ครั้นได้ทำการสำรวจแล้วจึงคอมททางอังกฤษไปว่า เขตแดนที่ร้องเรียนนั้นเป็นที่ดินกว่า ๓ ล้าน ๖ แสนไร่ คนไทยหรือคนมลายูในหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ของไทยอาศัยอยู่ไม่มีดินแดนของเมือง ประปรากฏความคำผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นเล่าต่อกันมาว่า ได้ตกลงกันเขตแดนกันไว้ประมาณ ๓๐๐ ปีมาแล้ว ทั้งไม่ปรากฏดินแดนบริเวณพิพาทจะได้เคยอยู่ในอำนาจของเมืองประ เรื่องแผนที่เมื่อได้ตีพิมพ์แล้วจะนำมาชี้แจงภายหลัง

ในทัศนะของข้าหลวงอังกฤษที่สิงคโปร์และเรสิเดนต์ประปัญหาพรมแดนประ รามันห์ เป็นปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่ง เพราะบริเวณที่พิพาทเป็นต้นแม่น้ำประ ถ้าอังกฤษได้ ครมครองบริเวณนี้จะทำให้อังกฤษสามารถแผ่อิทธิพลเข้าไปยังกลันตัน เพื่อสกัดกั้นอำนาจของไทยได้อย่างสะดวก ในทางเศรษฐกิจแม้ว่าดินแดนนี้จะมีประชาชนอาศัยอยู่น้อย แต่มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่ามั่งคั่งด้วยทองคำและดีบุก ^{๑๐๔} ขณะนั้นมีชาวจีน ๖๐ - ๗๐ คนทำเหมืองแร่อยู่ภาษีเข้าออกของบริเวณนี้มีถึงปีละ ๒ พันเหรียญ ^{๑๐๕} ข้าราชการอังกฤษในเสตรทเขต

^{๑๐๓} เมฆโมรันคำจากนุบัน ผู้ว่าการแทนเอเยนตังกัสสุเยเนราลอังกฤษถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฉบับวันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๒ ในแฟ้มเอกสารเรื่องเขตแดนเมืองประกับรามันห์ พ.ศ. ๒๔๒๒ - ๒๔๓๔ ที่กระทรวงการต่างประเทศ พระนคร

^{๑๐๔} JOURNAL OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY, THE STRAIT...BRANCE, "XIX 1887, cited by KIERNAN, P. 9. " . . . ลำธารหลายสายในพื้นที่ที่เป็นกรณีพิพาท "ก็คือดีบุกจำนวนมากมายเท่านั้น..." (...simply a mass of tin.)

^{๑๐๕} กจช, ร ๕ ๒.๒๒ ง/๕ คำแปลเมฆโมรันคำเรื่องปัญหาในการตรวจสอบดินแดนในระหว่าง มณฑลประ-รามันห์ ซึ่งเป็นมณฑลของกรุงสยาม, ๒๐ ต.ค. ร.ศ. ๑๐๒

เดอลเมนต์และนักลงทุนอังกฤษทั้งหลายต่างเชื่อว่า ผลประโยชน์เหล่านี้มีแนวโน้มจะสูงขึ้นมาก ถ้าได้มีการพัฒนาการคมนาคมและการปกครองที่ให้ความปลอดภัยมากกว่าเดิม นอกจากนั้นการที่บริเวณนี้ไม่ค่อยมีคนอาศัยอยู่ เป็นป่าเสียมากทำให้การรักษาความปลอดภัยเข้าไม่ถึง บริเวณดังกล่าวจึงเป็นที่สองสุดหลมภัยของพวกผู้ร้าย ซึ่งประจักษ์ว่าเป็นอุปสรรคต่อการปราบปรามคดีอาชญากรรมในรัฐของตน และรัฐบาลไทยก็ไม่สามารถปกครองดินแดนส่วนนี้ให้อยู่ในระเบียบได้ ๑๑๐

ซาเตา (SATOW) กงสุลอังกฤษประจำไทยเห็นด้วยกับไทยว่า สิทธิที่ประจักษ์ยังอ่อนนักและยกเอาเหตุที่ฝรั่งเศสกำลังเรียกร้องสิทธิเหนือพระนครและเสียมราฐ ในขณะที่ไปจากไทย หากอังกฤษสนับสนุนประจักษ์เรื่องพรมแดนไทยก็จะต้องยอมอ่อนข้อให้ฝรั่งเศสด้วยและฝรั่งเศสคงจะเรียกร้องเอาดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงรวมทั้งหลวงพระบางต่อไป เขาเห็นว่าการตกลงเรื่องพรมแดนประจักษ์-รามันห์จะเป็นทางทำให้ไทยถูกแบ่งไปอยู่ใต้อิทธิพลของชาติยุโรป ๒ ชาติ ซาเตากล่าวว่านโยบายของอังกฤษต้องการให้ไทยคุ้มครองตนเอง เพื่อมิให้อังกฤษและฝรั่งเศสต้องกลายเป็นเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดกัน แต่เขายังยืนยันให้เจรจาเรื่องประจักษ์-รามันห์ต่อไป เพราะต้องการกระชับอิทธิพลของอังกฤษในแหลมมลายู นอกจากนั้นยังได้รับการสนับสนุนจากเลขาธิการอาณานิคมที่สิงคโปร์ ซึ่งให้ความเห็นว่าควรจะรักษาริทธิพลของไทยตามชายแดนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

ระหว่างเวลาดังกล่าวทางสิงคโปร์ก็ไม่หยุดยั้งความพยายามที่จะทอนอำนาจของไทยในหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ของไทย โดยสนับสนุนให้ตั้งกบฏเล็กสัญญาที่ทำกับไทยเกี่ยวกับการห้ามขนส่งสินค้าเข้ามาในดินแดนของไทย โดยไม่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลไทยก่อนท่าทีของรัฐบาลเสรตทเซตเดอลเมนต์ก่อให้เกิดปฏิกิริยาไม่ไว้วางใจอังกฤษขึ้นในไทย ราชเลขาธิการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้กล่าวกับซาเตาว่า "มีสเตอร์สมิทและสมาชิกสภา (ที่สิงคโปร์) บางคนปรารถนาที่จะขับไทยออกจากแหลมมลายู" ๑๑๑ ซาเตาเห็นว่าควรกระทำ

๑๑๐: THIO เรื่องเดิม, หน้า ๒๗๗

๑๑๑ F.O.69/99, SATOW-CURRIE, 2 January 1885, "Mr Smith and some of members of council (at Singapore) want to turn us out of the Malay Peninsula", cited by Kiernam, CP.CIT, P. 11

คังกล่าวเป็นผลเสียต่อฐานะอังกฤษในไทยเป็นอย่างยิ่ง เขาจึงได้ประท้วงการกระทำของรัฐบาลเสตรทเซตเตอลเมนต์ไปยังกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ พร้อมทั้งเสนอให้นโยบายของเสตรทเซตเตอลเมนต์และตัวแทนรัฐบาลอังกฤษที่กรุงเทพฯ ที่มีคือไทยสอคคล้องกัน^{๑๑๒} ซึ่งเขาเห็นว่าควรจะวางอยู่บนรากฐานของการค้าจนความเป็นเอกราชของไทยโดยมีอังกฤษสนับสนุนอย่างเต็มที่

ความเห็นของเขาได้รับการโต้แย้งอย่างรุนแรงจากเวลด์ซึ่งพยายามชี้ให้กระทรวงอาณานิคมเห็นภัยจากฝรั่งเศสและรัสเซียซึ่งกำลังสนใจในมลายูมากขึ้น และเน้นว่าอังกฤษจะไม่ได้อะไรจากการสนับสนุนไทย นอกจากจะเสี่ยงต่อการถูกดึงเข้าสู่สงครามเพราะ "ในการหนุ่หลังสยาม เรากำลังหนุ่หลังรัฐบาลที่อ่อนแอที่สุดและอย่างน้อยที่สุดในมณฑลหลายชั้นนอกก็เป็นรัฐบาลที่คอร์รัปชั่น กดขี่และไม่เอาถ่านที่สุดในโลก"^{๑๑๓} เวลด์เห็นว่าการที่ยอมให้แปรแผ่นดินนอกจากจะทำให้อังกฤษเสียหน้าต่อชาวมลายูแล้วไทยเองก็จะหมดความเกรงใจอังกฤษ และหันหน้าเข้าหาอำนาจของฝรั่งเศสแทน^{๑๑๔}

แม้กระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงอาณานิคมของอังกฤษจะเห็นด้วยกับข้อเสนอของเวลด์ แต่เขาเตายังพยายามชี้ให้เห็นว่าแหลมมลายูทั้งหมดมิได้เป็นดินแดนในครอบครองของชาวมลายูเท่านั้น เนื้อเมืองสตูลขึ้นไปประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนไทยและคนจีนและอยู่ในบังคับบัญชาของไทยอย่างแน่นแฟ้น การที่เวลด์หวังว่าอังกฤษจะสามารถมีอิทธิพลเหนือแหลมมลายูทั้งหมดไปจรรพมาเพื่ออีกกันอิทธิพลของฝรั่งเศสนั้นไม่มีทางเป็นไปได้ เว้นแต่

^{๑๑๒} F.O. 69/99 Confidential, SATOW-GRANVILL, 23 January 1885

^{๑๑๓} F.O. 69/103 WELD-DERBY, 12 March 1885, copy with C.O. Confidential, 19 March 1885, "... in backing Siam, we are backing one of the weakest, and, in its outlying Malay Provinces at least, one of the most corrupt, tyrannical and profigate government in the world", cited by Kiernam, IBID, P. 13

อังกฤษจะต้องผนวกดินแดนทางเหนือของมลายูทั้งหมดเข้าเป็นรัฐในปกครองของอังกฤษโดยสมบูรณ์ และนั่นเป็นการริเริ่มนโยบายที่ฝรั่งเศสจะดำเนินรอยตาม ซึ่งจะนำไปสู่การแบ่งไทยออกเป็นสองส่วนและอังกฤษจะต้องสูญเสียบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งในความเห็นของเขาเป็นส่วนที่คึกและมีค่าที่สุดยิ่งไปกว่าแหลมมลายูที่เวลคัมมิ่งหวังไว้^{๑๑๕} เขาเถกเถกเห็นว่าเขาไม่ได้เสนอให้มีการตั้งประกันไทย แต่ต้องการให้อังกฤษให้ความมั่นใจแก่ไทยในการจะต่อต้านการรุกรานของฝรั่งเศส โดยอังกฤษจะ"ต้องหลีกเลี่ยงอย่างระมัดระวังที่จะดำเนินการใด ซึ่งจะทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแคลงพระทัยว่า เราต้องการที่จะแย่งเอาดินแดนของพระองค์"^{๑๑๖}

เวลคัมขอให้กระทรวงต่างประเทศอังกฤษรีบทำสัญญาบังคับให้ไทยตกลงเรื่องปัญหาเขตแดนเมืองประจักษ์ศิลปาคม แต่ซอสส์เบอร์รี่ปฏิเสธที่จะบีบบังคับไทย ต่อมาเวลคัมกล่าวหาว่าไทยปิดการค้ากับประจักษ์ที่ยังจับพ่อค้าและยึดสินค้าของชาวประจักษ์อีกด้วย ยิ่งกว่านั้นยังเร่งไปยังรัฐบาลอังกฤษอีกว่า ถึงอย่างไรไทยก็ไม่ไวใจอังกฤษแล้ว ควรรีบจัดการปัญหานี้เสียก่อนที่ไทยจะต้องอยู่ใต้อำนาจของฝรั่งเศสหรือเยอรมัน แต่ทางรัฐบาลอังกฤษยังเฉยอยู่ในระหว่างนั้นได้เกิดการขัดแย้งระหว่างอังกฤษที่สิงคโปร์กับไทยอีก ด้วยเรื่องทหารที่รักษาเขตแดน เวลคัมเสนอให้ไทยถอนทหารที่ตามล้อมของประจักษ์ในพื้นที่วิวาทออกไปเสีย ฝ่ายไทยก็โต้แย้งให้ทางประจักษ์ถอนทหารออกก่อน ท่าทีของทั้งสองฝ่ายรุนแรงขึ้น ไหวพริบและความอดทนของชาวโคลงสุลอังกฤษประจำไทยเท่านั้นที่ช่วยประสานสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ ในวิกฤตการณ์ครั้งนี้ เขาคนเดียวก็ไม่ค่อยพอใจการกระทำของข้าราชการอังกฤษทางสิงคโปร์ และได้รายงานไปทางกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ

^{๑๑๕} KIERNAM, OP. CIT., P. 14-16

^{๑๑๖} F.C.69/103, SATOW'S MEMO on the Malayan question, 20 June 1885,

"...carefully avoiding any step that might lead the King to suspect that we desire to deprive him of territory ", cited by Kiernam ,

เซอร์ แฟรงค์ สเวทเทนแนม ได้รับมอบอำนาจให้เป็นผู้ดำเนินการเรื่องนี้กับ
รัฐบาลไทย เขาเสนอให้ไทยยอมให้ประจำการปกครองดินแดนที่พิพาทกันในฐานะเดียวกับ
ไซปรัส คือยังเป็นสิทธิของไทยอยู่หรือไม่ก็ยอมให้ประจำดินแดนนั้น ทางรัฐบาลอังกฤษไม่
ต้องการชดเชยประสงค์ของฮาโคจิงวางเฉย แต่ทางสิงคโปร์ก็พยายามดำเนินการต่อไป
โดยเสนอให้ประขอเช่าดินแดนที่วิวาทเป็นเวลา ๒๐ ปี จะจ่ายค่าเช่าแก่ไทยปีละ ๕๐๐ ของ
ผลประโยชน์ที่เก็บได้จากที่นั้นหรือคิดเป็นเงินประมาณ ๕,๐๐๐ เหรียญ อังกฤษจะให้เงินชด
ใช้ความเสียหายแก่พระยารามันท์และพระยาสงขลาจำนวนหนึ่ง แต่อังกฤษขอสิทธิที่จะส่ง
สินค้าออกทางแม่น้ำกาลามูคา ซึ่งอยู่ในเขตไทรบุรีโดยไม่ต้องเสียภาษี ตามข้อเสนอนี้เมื่อ
ครบ ๒๐ ปีแล้วจะมีการหักลบค่าใช้จ่ายที่อังกฤษลงทุนไปกับผลประโยชน์ที่อังกฤษเก็บได้ถ้ามี
รายได้เหลือไทยก็จะได้เงินคืนพร้อมด้วยพื้นที่นั้น แต่ถ้าค่าใช้จ่ายเกินรายรับไทยจะต้องใช้
เงินส่วนที่เกินให้แก่อังกฤษจึงจะได้คืนแดนคืน ๑๑๗

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ หมายรับว่าไทยจะต้องเสียดินแดนนี้ให้
แก่อังกฤษอยู่ดี ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงเทเวศร์ ๖ ว่า

... การที่เป็นข้อกลางแกลงของฉันทันหมคกันในครั้งนี้ เห็นที่ว่าจะต้องเป็น
ของอังกฤษต่อไป โดยทางที่เย็นเท่านั้น... ๑๑๘

แต่ต่อมาไทยได้รับคำตอบจากพระยารามันท์ ซึ่งโปรดให้ไปปรึกษาเรื่องนี้คิดว่าถ้าไทยยอมให้
อังกฤษเช่นดินแดนตามที่อังกฤษขอแล้ว คลอง ๒ สายซึ่งราษฎรรามันท์ใช้เป็นที่ทำมาหากินก็
จะคิดไปกับดินแดนนั้น และพระยารามันท์และพวกญาติพี่น้องจะต้องเสียผลประโยชน์จากคิมุก
ซึ่งมีราคาถึงปีละกว่า ๑๐,๐๐๐ เหรียญด้วย ๑๑๙ จึงโปรดให้นำเรื่องนี้เข้าที่ประชุมเสนาบดี

๑๑๗ กจช. ร.๕, ม.๒.๒๒ ง/๖, กรมหมื่นเทเวศร์ ๖ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว, ตอนไปรเวท $\frac{๗๑๔}{๔๔}$ ที่ ๑๒๔, ร.ที่ ๓๖๕๗, ๖ $\frac{๑}{๕}$ คำ ๑๒๔๔

๑๑๘ กจช. ร.๕ ม ๒.๒๒ ง/๖, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว-กรมหมื่นเทเวศร์, ร.ที่ $\frac{๗๒๒}{๔๔}$,
๔ $\frac{๑๓}{๕}$ ปิจอ อัฐศก, ๑๒๔๔

๑๑๙ กจช. ร ๕, ม ๒.๒๒ ง/๘ พระยารามัน-สมุทกลาโหม, ร.ที่ ๓๐๘, พระยารามัน-
ผู้รักษาราชการสงขลา, ที่ ๔๔๕๓, ๒ $\frac{๕}{๕}$ ๒ ๑๒๔๔

ปรากฏเห็นพ้องกันว่าไม่ควรให้อังกฤษเช่า ค่ายแห่งนี้เมื่อพระเจ้าอนงยาเชอกรมหลวงเทว
วงศ์ยุโรปการ เสด็จไปเป็นผู้แทนพระองค์ในงานฉลองรัชกาลสมเด็จพระบรมราชินีวิกตอเรีย
ครบ ๕๐ ปีที่ประเทศอังกฤษโดยเป็นผู้แทนไทยจึงได้ยื่นคำปฏิเสธข้อเสนอของอังกฤษต่อที่ประชุม
เจ้าหน้าที่ชั้นสูงของกระทรวงต่างประเทศอังกฤษในวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ทำให้
อังกฤษไม่พอใจเป็นอย่างมากถึงกับขู่ว่า เมื่อไทยไม่ยอมและเขตแดนก็ไม่สามารถกำหนดได้
แน่นอน ราษฎรประเด็นที่ยังว่างเปล่าอาจเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ได้ ส่วนเซอร์เคอร์รีได้เสนอ
ที่จะไปปรึกษากับพระยารามันท์โดยตรง ซึ่งกรมหลวงเทววงศ์ยุโรปการก็ทรงชี้ว่าอังกฤษ
จะทำเช่นนั้นไม่ได้ เพราะรามันท์เป็นเมืองของไทย อังกฤษจำต้องคิดค่อม่านไทย ๑๒๐

การปฏิเสธมิให้อังกฤษเช่าดินแดนกรณีพิพาทครั้งนี้ เป็นการจำเป็นต่อการ
"รักษาหน้าและเกียรติ" ของไทยที่มีต่อหัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ ซึ่งขณะนี้รัฐบาลกลางมี
อำนาจควบคุมน้อยมาก และถ้าจะพิจารณาถึงผลได้ผลเสียของการขอเช่าดินแดนของอังกฤษ
ครั้งนี้แล้ว ถ้าไทยยอมตามอังกฤษนอกจากจะเป็นการหักหาญน้ำใจเมืองรามันท์ซึ่งเป็นอันตราย
ต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (UNITY) ของประเทศแล้วไทยก็คงจะต้องเสียดินแดนนั้น
ในที่สุด เพราะการลงทุนในการทำนุบำรุงดินแดนนี้ให้เจริญตามที่อังกฤษสัญญาไว้ นั้น จำต้อง
ใช้เงินลงทุนจำนวนมาก แต่ผลประโยชน์ที่จะได้จากการเก็บเกี่ยวความมั่งคั่งของดินแดนที่
อุดมด้วยทรัพยากรภายหลังกการลงทุนย่อมจะมีมากเกินกว่าที่อังกฤษจะยอมคืนดินแดนนั้นให้ไทย
ง่าย ๆ อังกฤษคงจะขอต่ออายุสัญญาไปเรื่อย ๆ และไทยก็คงจำเป็นต้องยอมเพราะไม่สามารถ
จ่ายคืนเงินลงทุนจำนวนมากให้แก่อังกฤษ สรุปแล้วอังกฤษลงทุนนำความเจริญให้ดินแดนส่วน
นั้นมากเท่าใด ไทยก็ยิ่งหมดโอกาสจะได้คืนแดนคืนเท่านั้น หรือถึงแม้อังกฤษจะยินยอมคืนให้

๑๒๐. กจร., ร ๕, ม ๒.๒๒ ง/๘, จกหมายเรื่องเขตแดนในระหว่างเมืองรามันท์กับเมือง
ประตามที่ไคฟูจจากันกับ ลอร์ด สอัสสเบอร์รี เสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศอังกฤษและ
ภายหลังกับเซอร์ ฟิลิปเคอร์รี ปลัดมัญชิกรมทำฝ่ายอังกฤษ เมื่อ ณ. วันที่ ๒ ๕ ๘ คำ
ปฏิญ ะพัก ตรงกับวันที่ ๑ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๘๘๗ (๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๐)
ร. ที่ ๑๒๖๕

ไทยอังกฤษก็ยังได้เปรียบ เพราะไทยจำต้องจ่ายหนี้สินที่อาจจะมียกภายหลังหักผลประโยชน์รายได้จากการลงทุนต่าง ๆ ที่อังกฤษออกไปให้แก่อังกฤษจนหมดสิ้นเสียก่อน

ปัญหาเขตแดนเปรู - รามันท์ค้างต่อมาอีก ๑๐ ปี ภายหลังจากการทำอนุสัญญาฉบับระหว่างอังกฤษไทยเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) แล้วทางสิงคโปร์ยกปัญหานี้ขึ้นมาอีก คราวนี้รัฐบาลอังกฤษเห็นด้วยกับความคิดของข้าหลวงใหญ่ที่สิงคโปร์ว่าดินแดนที่พิพาทกันนั้นควรจะเป็นของเปรู เกรวิล (GEORGE GRANVELL) กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ ได้รับความกระตุ้นเตือนให้เปิดการเจรจาเกี่ยวกับเรื่องนี้กับไทยใหม่เมื่อเป็นเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป จึงยังไม่อาจดำเนินการอย่างใดทั้งสิ้น

จนกระทั่งเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๘๘๙) การเจรจาเรื่องนี้จึงได้เริ่มขึ้นใหม่ โดยมีเกรวิลเป็นผู้แทนฝ่ายอังกฤษได้มีการลงนามในสัญญาเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๒ ตามข้อความในสัญญาไทยต้องเสียดินแดนที่เปรูเรียกร้องไปประมาณหนึ่งในสาม หนังสือพิมพ์เสตรทไทม์ของอังกฤษได้ลงข้อความเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "ตามข้อความของสัญญานี้ เปรูได้ดินแดนเพิ่มขึ้น ๒ เท่ากับอีก ๒๕ หมู่บ้าน ในอาณาเขตนี้มีภูเขาไม่น้อยกว่า ๑๑๒ ลูก และแม่น้ำลำธารไม่ต่ำกว่า ๑๒๒ สาย..."^{๑๒๑} หากพูดตามความเป็นจริงแล้ว ในระยะเวลาระหว่างการเจรจาเปรูได้ค่อย ๆ เคลื่อนเข้าครอบครองดินแดนที่วิวาทกันนั้น และตั้งสถานีตลอดจนท่าถนนหนทางที่พอใช้ได้แล้ว

ปัญหาเรื่องพรหมแดนเปรู - รามันท์ ซึ่งได้สิ้นสุดลงไปแล้ว ฝ่ายที่เสียเปรียบคือ ไทย ประโยชน์ที่ไทยได้รับจากการนี้เพียงอย่างเดียว คือ ได้ขจัดข้อพิพาทอันยาวนานเสียได้ ซึ่งถึงแม้จะไม่ใช่อันตรายที่ร้ายแรงนัก แต่ก็ทำความเดือดร้อนรำคาญพระทัยให้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของไทยมิใช่น้อย ดังจะเห็นจากการที่ทรงแสดงความพอพระราชหฤทัยในการที่ปัญหาเรื่องนี้ยุติลงได้

^{๑๒๑} จากหนังสือพิมพ์ SIAM OBSERVER, FRIDAY, JANUARY, 11, 1901 ในแฟ้มเอกสารที่

... ฉันไม่สามารถที่จะกลับความรู้สึกว่า เบนที่ยืนคือพอใจในการที่ตกลงกันได้เสียดังนี้ เรื่องเซกแคนถึงว่าจะมีแค่ข้างฝ่ายเขาได้ เบนแน่ว่าไม่เป็นที่พอใจพวกเสกทรท ก็เป็นอันดีที่ได้ตกลงกันได้เหมือนแผลที่ได้เปื่อยยุ่ยหายไม่เข็งคอยู่อย่างแต่ก่อน... ๑๒๒

กล่าวโดยสรุปไ้ว่านโยบายขยายอิทธิพลของอังกฤษในแหลมมลายู มีให้อังกฤษจะหยิบยกมาแต่ปัญหาเซกแคนอย่างเคียวเท่านั้น หัวเมืองประเทศราชฝ่ายใต้ของไทยยังเป็นที่ต้องการของอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลันตันและตรังกานูซึ่งไทยมิได้ปกครองอย่างสิทธิขาด แต่ให้เสรีภาพเจ้านายชาวมลายูปกครองกันเอง นับเป็นปัจจัยสำคัญที่อังกฤษจะถือโอกาสแผ่อิทธิพลเข้าไปในดินแดนบริเวณนี้ ๑๒๓

การเกี่ยวข้องกับอังกฤษเรื่องเมืองปะหัง

ในปลาย พ.ศ. ๒๔๓๗ (ค.ศ. ๑๘๙๔) ได้เกิดจลาจลขึ้นในรัฐปะหังของอังกฤษ อังกฤษขอความร่วมมือจากไทยเนื่องจากหัวหน้ากบฏชื่อ อูริงกายา หนีเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองกลันตัน ตรังกานู พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาเห็นว่าไทยกับอังกฤษเคยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สมควรให้ความสนับสนุนในการปราบกบฏ จึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาพิชัยโกษาไปดูแลควบคุมความสงบและรักษาราชการเมืองกลันตัน ตรังกานู เมื่อพระยาพิชัยโกษาไปถึงเมืองทั้งสองแล้วก็ได้ร่วมมือกับเจ้าเมืองทั้งสองระวางรักษาความสงบเรียบร้อยอย่างแข็งแรงและใช้กำลังเจ้าหน้าที่ประจำเมืองทั้งสองคอยปราบปรามพวกกบฏที่หนีเข้ามาในดินแดนของไทย หากจับตัวได้ก็ส่งมายังกรุงเทพฯ แต่การปฏิบัติการครั้งนี้ไม่ได้

๑๒๒ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ ลงวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๓

๑๒๓ กระทรวงการต่างประเทศ, จดหมายเหตุพระยาพลเทพ ๓ กราบทูลพระเจ้านองยาเชอ กรมหมื่นเทเวศร์วัชรปการ ฉบับวันที่ ๑๔ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๓

รับความสะทก เนื่องจากกำลังไม่เพียงพอ นอกจากนั้นภูมิประเทศที่เป็นป่าและเขาเสีย เป็นส่วนมากช่วยให้พวกกบฏหลบหนีได้ง่าย ดังนั้นการปราบปรามจึงไม่ได้ผลเท่าที่ควรและ เป็นเหตุให้ทางอังกฤษแคลงใจว่าไทยทำการอ้อมอวล้วยกับพวกกบฏ ถึงกับร้องเรียนมายัง กรุงเพท ว่าพวกเมืองกลันตัน ตรังกานู เป็นใจเข้ากับพวกกบฏไทยอังกฤษอ้างว่า คนจับ หนังสือได้ว่าเมืองกลันตันช่วยเหลือพวกกบฏ จึงขอให้ไทยจัดการจับกุมให้ได้ ^{๑๒๔} และได้ อ้างหลักฐานรายชื่อชาวมลายูที่ร่วมมือกับพวกกบฏให้ไทยไต่สวนดู หนังสือพิมพ์ที่ออกในสิงคโปร์ ก็เตือนที่รัฐบาลไทยมิได้ให้ความร่วมมือกับอังกฤษอย่างจริงจัง ทั้งยังโจมตีว่ากลันตัน ตรังกานู เข้ากับพวกกบฏ ^{๑๒๕} ฝ่ายไทยยืนยันว่าเจ้าเมืองทั้งสองพยายามปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ จับพวกกบฏส่งมายังกรุงเพท ไม่น้อยกว่า ๘๐ คนแล้ว ส่วนที่ไม่สามารถปราบให้ราบคาบ นั้น เนื่องจากมีอุปสรรคหลายประการ ^{๑๒๖}

สามปีต่อมาเหตุการณ์ก็ยังไม่สงบ แม้ฝ่ายไทยจะพยายามปราบปรามอย่าง เต็มความสามารถ ทางสิงคโปร์เสนอว่าควรให้เจ้าหน้าที่อังกฤษเข้าไปทำการเสียเอง โดย อาศัยความช่วยเหลือของชาวมลายู คงจะสามารถปราบปรามพวกกบฏได้ราบคาบภายในเวลา เพียง ๒ เดือน ปัญหาที่มีว่าจะยอมให้อังกฤษเข้ามาปราบปรามพวกกบฏเมืองปะดังหรือไม่ ^{๑๒๗} ฝ่ายไทยเห็นว่าไม่ควรให้อังกฤษถือโอกาสเข้ามาสร้างอิทธิพลของตนในดินแดนไทย แต่เพื่อ รักษาไมตรีของมิตรประเทศ

^{๑๒๔} กระทรวงการต่างประเทศ, จดหมายเหตุกบฏสุลแอนเคอตัน กราบทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ฉบับวันที่ ๒๔ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗)

^{๑๒๕} กระทรวงการต่างประเทศ THE SINGAPORE FREE PRESS ฉบับลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๘๔

^{๑๒๖} กระทรวงการต่างประเทศ, ลวดยพระหัตถ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ถึงกงสุลสิงคโปร์ ฉบับลงวันที่ ๔ กันยายน ร.ศ. ๑๑๓

^{๑๒๗} ชาวในหนังสือพิมพ์ THE STRAITS TIMES ฉบับลงวันจันทร์ที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๘๔ ในแฟ้มเอกสารกระทรวงการต่างประเทศ เรื่องกบฏแขกเมืองปะดัง พ.ศ. ๒๔๓๗

"... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามคิดจะแต่งตั้งกองทหารกองหนึ่ง
ไปติดตามแลจับกุมพวกกบฏ พนักงานทั้งหลายในเสครทเขตเทอลเมนนั้น
ถ้ามีความสามารถจะไปด้วยก็จะอนุญาตให้ไปกับกองทหารนั้น..." ๑๒๘

อังกฤษได้ส่งเรือรบหลวง เรดโพล (REDPOLE) ไปรังกานูเมื่อเดือน
ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. ๑๘๙๕) และสั่งกงสุลของตนให้เตือนไทยว่า หากยังปราบการ
จลาจลไม่เรียบร้อย อังกฤษจำต้องส่งกำลังไปปราบเอง พระยาภักดีและพระยาตรังกานู
ร่วมมือปราบพวกกบฏอย่างจริงจัง ในไม่ช้าเหตุการณ์ยุ่งยากก็สงบราบคาบลง พวกกบฏที่จับ
ได้ถูกส่งไปไว้ที่เรือนจำใหม่ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๔๑ (ค.ศ. ๑๘๙๘) ทูตอังกฤษขอให้ส่งพวก
กบฏเมืองปะหังกลับคืนบ้านเมือง แต่ไทยตอบไปว่า

"... พวกแขกเหล่านั้นไม่สมัครกลับไป เพราะอยู่ในสยามมีความสุขสบาย
พอใจแล้ว..."

แขกเมืองปะหังเหล่านั้นยังอยู่ในเมืองไทยต่อไป แต่ถ้าผู้ใดสมัครใจจะกลับไปภูมิลำเนาเดิม
ของตน ไทยก็มีได้ชักข้อ

การปราบปรามกบฏเมืองปะหังครั้งนี้ก่อให้เกิดผลสำคัญทางการเมืองซึ่งเป็น
ผลดีต่ออังกฤษ แต่ผลเสียต่อไทย กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ของอังกฤษซึ่งตามเข้าไปจับตัวพวก
กบฏเมืองปะหังนั้น มี นายคัพ (MR. R.W. DUFF) เจ้าหน้าที่ตำรวจของสหพันธรัฐมลายู
ซึ่งเป็นผู้คุมกรงอยู่ด้วย เขาสนใจเมืองกลันตันมากและเห็นว่าพื้นที่ของเมืองนี้ยังว่างเปล่า
ทั้งที่มีที่ดินดีเหมาะแก่การเพาะปลูกและการลงทุน นอกจากนี้เขาใจว่าเนื้อดินคงจะมีแร่ธาตุปน
อยู่มาก เขาจึงเตรียมจัดตั้งบริษัทเพื่อทำการขุดค้นทรัพยากรแร่ธาตุอันมีค่า โดยคิดจะขอสัมปทาน
จากเจ้าเมืองกลันตัน ซึ่งเวลาต่อมาบริษัทนี้เป็นตัวเร่งให้อังกฤษเข้าครอบครองหัวเมืองประเทศ
ราชฝ่ายใต้ของไทยเร็วขึ้น

๑๒๘ กระทรวงการต่างประเทศ, โทรเลขกงสุลอังกฤษถึงมิชเชลข้าหลวงสิงคโปร์ ลงวันที่

ผลอีกประการหนึ่งเมืองกลันตันและตรังกลายเป็นจุดสนใจและเพ่งเล็งของ
อังกฤษมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากที่ครีฟฟอสต์ไปพูดเรื่องสภาพของเมืองทั้ง ๒ ที่กรุงลอนดอน
ว่าเป็นสถานที่ที่มีแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์ พลเมืองดำรงชีวิตอยู่อย่างง่าย ๆ และตกต่ำมากน่าเสียด
ยที่อังกฤษมิได้ยื่นมือเข้าไปจัดการ พร้อมกันนี้เขาเสนอแนะให้มีเรดิเคนค็อังกฤษประจำใน
เมืองทั้งสอง ยิ่งได้กล่าวอุทธรณ์ไทยว่าหากอังกฤษต้องการรัฐทั้งสองจริง ๆ แล้ว ไทยย่อม
ไม่อาจต่อต้านได้อย่างแน่นอน ในเวลาเดียวกันทางสิงคโปร์ก็รีบเสนอให้ทำถนนสายต่าง ๆ
ในมลายูไปจดตรังกานูและกลันตัน เพื่อความสะดวกในการคมนาคม

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย